

Робер Шуман ЗА ЕВРОПА

Предговор от г-р Желю Желев

Тази книга излиза
с финансовото съдействие на

**FONDATION ROBERT
SCHUMAN**

29, boulevard Raspail, 75007 Paris
Tel.: (33) 01 53 63 83 00, Fax: (33) 01 53 63 83 01
www.robert-schuman.org

ISBN 954-8853-35-2

Робер Шуман

ЗА ЕВРОПА

Предговор
д-р Желю Желев

Превод от френски език
Светослав Терзиев

Издателство
КНИЖЕН ТИГЪР
София, 2001

© Les Éditions Nagel & Guillaume Briquet, 2000
Robert Schuman. POUR L'EUROPE.

Troisième édition

© д-р Желю Желев, предговор

© Светослав Терзиев, превод

© Издателство „Книжен тигър“, 2001

ПРЕДГОВОР

За нас, политиците от посткомунистическите държави, които в продължение на десетилетия работихме за разрухата на комунизма, които направихме „нежните революции“ в Централна и Югоизточна Европа, които чрез това съборихме до основи цялата система, оставена ни в наследство от Ялта, които вече цяло десетилетие след 1989 г. работим за приобщаването на нашите страни към Европа чрез редовно членство в основните континентални организации - в Съвета на Европа, Европейския съюз и НАТО - за нас мислите и идеите на Робер Шуман за обединението на Европа звучат като най-красивата музика, която би могло да чуе ухото на политика.

Те са красиви и привлекателни като всичко първоданно и всичко, което представлява истинско първооткривателство. Все пак да не забравяме, че те са формулирани и изречани преди половин век, когато най-добрите умове на Европа започват да разбират, че нашият континент трябва да се движи в друга посока и да търси други пътища, че войните не носят нищо добро на държавите и техните граждани, защото те не могат да решат проблемите, в най-добрия случай могат само да отложат тяхното решение за по-късен период, и то пак чрез война.

Освен с всичко друго, политическите идеи на Робер Шуман са завладяващи и със своя дълбок реализъм.

Пророчески са неговите думи, че обединяването на Европа, изграждането на единна и демократична Европа, няма да бъде еднократен акт, а дълъг и труден процес, който ще изисква много усилия, енергия и воля.

Той е прозрял, че същинското обединение на Европа няма да стане с подписването на един политически документ, както са сключвани военните съюзи и блокове през 20-ти век, че, напротив, то трябва да става чрез едно широко икономическо сътрудничество между държавите,

което на свой ред неизбежно ще доведе нещата да се институционализират и сътрудничеството да се разшири още повече, като обхване политическата, културната и военната сфера.

Той е разбирал, че това по нататък ще постави маса проблеми от по-частен характер, които ще трябва по друг начин да се решават. Например, мястото на националната държава и държавния суверенитет в обединена Европа, националната идентичност в рамките на една обединена Европа, новата роля на държавните граници, които вече не трябва да бъдат бариера, да разделят и изолират съседите, а обратно, да ги свързват и в този смисъл границите не трябва повече да се преместват, защото това може да става само чрез война, а да се минимизира тяхната роля, така че да не пречат на свободното движение на хора, капитали, стоки и услуги.

За малцинствата, на които повече не трябва да се гледа като на „пета колона“ на съседните държави, а като на мостове, които свързват и улесняват сближаването, сътрудничеството и приятелството с другите страни.

Измумително е, че в тази малка книжка са събрани всички големи идеи за Европа. Мисля, че

за това тя може да бъде компендиум по демокрация, където опитните политици могат не само да научат много неща, но и да си подредят мислите за всичко онова, което се отнася за интеграционните процеси на нашия континент. За младите и начинаещи политици тя ще бъде една великолепна школа за обучение и възпитание в европеизъм.

Д-р Желю Желев
Президент на Република България
от 1990 до 1997 година

ПРЕДГОВОР КЪМ ФРЕНСКОТО ИЗДАНИЕ

Какво щастливо хрумване - да се преиздадат политическите текстове на Робер ШУМАН по повод 50-годишнината от призива му на 9 май 1950 г., основополагащ акт на европейската конструкция!

Читателят бързо ще се убеди, че анализите и интуицията на този голям държавник, макар и да са писани в контекста на 50-те и 60-те години, запазват голяма актуалност. Противно на онова, което някои мислят, изложените и пуснати в действие идеи на бащите на Европа не са остарели на фона на промените, понякога радикални, които виждаме в началото на този век.

„Протягаме ръка на вчерашните си врагове не само за да им простим, но и да изградим заедно

Европа на утрешния ден“, пише той. Прошката и надеждата за по-добро - да си спомним един от възловите елементи в мислите на Ана АРЕНДТ¹. За нея прошката не е забрава, а позволява на понеслия вчерашните ужаси да бъде в състояние отново да присъства, да живее във взаимно уважение и заради общ план.

Как да не отнесем това към времената, в които се множат напреженията между народите, притискани от спомена за минали трагедии и от желание за реванш?

Надеждата за помирение между вековни врагове бе в съзвучие с големия проект, призван бързо да изкове забележима и завършена политическа цялост.

Робер ШУМАН, който между другото многократно бе прицел на недоверие и критики, избра пътя на икономическото сътрудничество, за да положи началото на страхотно приключение, продължаващо и до днес. Той желаше обаче чрез призива си на 9 май да представи ясно мотивите, и поспециално причините защо е нужен съвместният живот. След това дойде формулировката на метода, повтаряна оттогава хиляди пъти: „Европа няма да се изгради с един замах като цяла конструкция:

¹ Arendt, Hannah (1906-1975) - германска историчка. Автор на „Живот на духа“ и „Обмисляне на събитието“. - Бел. прев.

тя ще се прави чрез конкретни действия, порождащи най-напред солидарност“.

На този метод, определян като общностен, много пъти са се позовавали последователите на бащите на Европа. До такава степен, че всеки път, когато е имало отдалечаване от него, европейското изграждане е изпадало в застой или в безплодие. Това е валидно дори когато в 2000 година новите параметри като разширяването или подготовката на европейската отбранителна политика налагат да се извършат някои реформи и дори да се разнообразят методите за управление. Каква грешка би било да се забравят изгодите от практиката на общността и от свързаните с нея институции.

Тези текстове смайват също със съчетаването, което е рядко при политик, на дълбочината на идеала и бистротата на погледа. Което личи между другото от анализите за нашите партньори или от тревогите за жизнеността на нашите демокрации.

Защото мислите на Робер ШУМАН се вдъхновяват от цяла философия на политиката и нещо повече - от самия живот.

„Неговата Европа“ е Европа на „разнообразието на качества и стремежи“. Без да се забравя „отговорността на личния избор“. Мислене, което е точно противоположно на надвисналия конформизъм в демокрацията, сведена до изразява-

не на претенции към държавата и също до краен индивидуализъм, който е характерен за нашата епоха.

Неговата мисъл, повлияна от Жак МАРИТЕН¹, когото цитира често, изразява също така тревожно съзнание, без това да му пречи да говори истината и да действа.

Но той искаше да бъде верен на своите убеждения, на течението на християндемократията, което по онова време е в разцвет и е на власт в някои европейски страни.

Отвъд това убеждение той твърдеше въз основа на реализма, че „демократията не се импровизира“. И даде средство за разбиране на процесите през втората половина на ХХ век: достъпът до независимост или краят на комунизма не сътвориха като по чудо многопартийни демокрации, зачитащи правата на човека. Имаше постепенни успехи, но и засечки и неуспехи. Демократията трябва постоянно да се преоткрива, гражданството трябва да се поддържа съзнателно и будно: да се изтъква отговорността на всеки.

За мен това е нов начин човек да бъде мотиви-

¹ Maritain, Jacques (1882-1973) - философ, автор на „Изкуство и схоластика“ (1918), „Разсъждения за интелигентността“ (1924), „Различаване заради обединението, или степените на познанието“ (1932), „Единният хуманизъм“ (1936), „Кратък курс за съществуването и съществуващия“ (1947). - *Бел. прев.*

ран да обмисли тези текстове и да открие тяхната блестяща актуалност в момент, когато всеки изразява съжаление за загубата на ориентация в намеренията и действията на нашите общества.

Париж, 28 март 2000
Жак Делор

ПРЕДИСЛОВИЕ

Когато след повече от четиридесет години парламентарен живот болестта ме принуди да се откажа от политическа активност, аз издирих и препрочетох в пенсионерската си изолация бележките и писмените документи, които бавно са се събирали през този период. Забравени свидетелства в огъня на всекидневната динамика - те ми позволиха да очертая отново течението на събитията в светлината на натрупания опит.

От сивосинкавата Камара на депутатите през 1919 година¹, през ентузиазма на възврънатото отечество, до мрачните часове на 1940

¹ Името идва от маскировъчния сивкаво-син цвят на униформите на ветераните от войната, които дават окраска на политическия живот по това време. - *Бел. прев.*

година, от радостта на освобождението до алжирската драма и нейните последици - имах чувството, че съм притежавал опасната привилегия да участвам в обществения живот на своята страна през особено бурна епоха и че съм имал тежката отговорност да давам много години насока на нейната външна политика.¹

Но аз не възнамерявам да излагам лични спомени. Един сборник „Мемоари“, появил след славни предшественици, без съмнение не би донесъл нищо ново и заслужаващо любезния интерес на читателя.

Все пак ми се струва, че разсъжденията на

¹ Schuman, Robert (1886-1963) - френски държавник, един от бащите-основатели на обединена Европа. Работил за изграждането на Европейските общности и за създаването на Съединени европейски щати. Член на Френската академия от 1919 г. Депутат в Националното събрание (1919-1940, 1946-1962) в Учредителното събрание (1945-1946). През 1928-1936 г. е председател на парламентарната комисия по въпросите на Елзас и Лотарингия. През Втората световна война попада в ръцете на германците, но успява да избяга от ареста на гестапо и работи за френската съпротива до освобождението на Франция. Заема последователно постове министър на финансите (1946), министър-председател (1947-1948), министър на външните работи (1948-1953), министър на правосъдието (1955-1956). Заедно с Жан Моне през 1950 г. разработва т. нар. план „Шуман“ за създаване на Европейско обединение за въглищата и стоманата - първата европейска общност, към която покъсно се добавят Европейската общност за атомна енергия (Евратом) и Европейската икономическа общност (ЕИО). От 1958 до 1960 г. е председател, а от 1960 до 1963 г. е почетен председател на Европейския парламент. - *Бел. прев.*

политик, чиято главна задача е да наблюдава отношенията между хората като членове на колектив, както и отношенията между самите колективи, да реагира на тези отношения с цел най-доброто им опознаване и сътрудничеството - тези разсъждения биха имали стойността на послание, ако стигнат до повелята за изграждане на Европа.

С такава цел събрах в следващите страници въз основа на многобройни бележки от конференции, статии от вестници, изказвания в парламента и пр., основните идеи, които насочваха дейността ми през моя политически живот в полза на Обединена Европа.

Далеч от всеки полемичен дух, далеч от случайностите на момента искам само да представя доказателства за своята непоклатима вяра.

В епоха, през която в пределите на едно поколение станаха сблъсъци между хората с безпрецедентно насилие и през която заплахата от нови конфликти продължава да тегне над цялото човечество като някаква фатална неизбежност, във времето, когато новите средства за разрушение биха придали на бъдещите изтребления характер не само на премерване на силите, но и на общо самоубийство, ние почувствахме, че сме на кръстопът.

Трябваше да се направи избор, който можеше да бъде определящ както в посока на по-доброто, така и на по-лошото.

На 9 май 1950 г. френското правителство избра чрез тържествена декларация Европа¹. Европа, спасена от хитлеризма чрез неудържимата енергия на Уинстън Чърчил, от комунизма чрез прозорливата инициатива на Джордж Маршал, освободена от своите братоубийствени и безполезни битки и която решително се ангажира да върви по пътя на общността, залог за напредъка, сигурността и мира.

Тежките уроци на историята научиха хората от граничните райони, какъвто съм и аз², да се пазят от прибързани импровизации, от прекалено амбициозни планове, но те ме научиха също, че когато една обективна и зряло обмислена преценка, основаваща се на фактите и на върховния интерес на хората, ни води към нови, дори революционни инициативи, тя заслужава да я поддържаме твърдо и да я следваме, дори ако се сблъсква с утвърдените обичаи, с вековните вражди и с древните навици.

Европа няма да се изгради за един ден и без

¹ Декларацията на Робер Шуман, известна още като плана „Шуман“.
- Бел. прев.

² Робер Шуман е роден на 29.VI.1886 в Люксембург. Живее в Мец, областта Лотарингия в Северна Франция. - Бел. прев.

сблъсъци. Трайните неща не се постигат лесно. Въпреки това тя е вече в ход. Към Обединението за въглищата и стоманата се добавиха Европейската общност и Евратом. Но преди всичко - отвъд институциите и в отговор на дълбоките стремежи на народите - европейската идея, духът на общностна солидарност пуснаха корени.

Тази идея „Европа“ ще разкрие за всички общите основи на нашата цивилизация и ще създаде малко по малко връзки, които наподобяват създаваните някога връзки в отечествата. Тя ще бъде силата, в която ще се разбият всички препятствия.

Съдържанието на книгата е съставено - без големи промени нито в същността, нито във формата - от значителен брой всевъзможни писани текстове. Групирани според темите, те изглеждат на моменти лишени от връзка - което нямаше как да се избегне и заради което моля читателя да приеме извиненията ми.

Държа да изразя искрената си признателност на г-н Тома Шрейбер, на г-ца Дьо Лажарт и на моите сътрудници Жан-Пиер Панса и Анри Бейер за ценната помощ, която ми оказа.

Р.Ш.

I

РАЗДРОБЯВАНЕТО НА ЕВРОПА СТАНА АБСУРДЕН АНАХРОНИЗЪМ

Политическите граници са родени от заслужаваща уважение историческа и етническа еволюция, от продължителните усилия за национално обединение; не може да се мечтае за тяхното заличаване. В предишни епохи те се разместваха чрез насилствени завоевания или чрез изгодни бракове. Днес е достатъчно да бъдат обезценени. Нашите граници в Европа трябва да стават във все по-малка степен бариера в обмяна на идеи, на хора и стоки. Чувството за солидарност между нациите ще надделее над национализма, който вече е овехтял. Границите имат значението да дадат на държавите традицията и здравата вътрешна структура. Върху техните древни основи трябва да се изгради нов етаж. Наднационалното ще се базира върху националните фундаменти. Така няма да има никакво отричане на славното минало, а националните енергии ще разцъфтят отно-

во чрез своето обединяване в служба на наднационалната общност.

Този идеал е напълно френски. Той отговаря на духа на народа, който винаги се е стремил към универсализма чрез изумително разнообразните особености.

Не става дума да се слоят държавите, да се създаде свръхдържава. Европейските държави са историческа реалност; би било психологически невъзможно да бъдат заставени да изчезнат. Тяхното разнообразие е много радостен факт и ние не желаем уравниловка.

Но е необходим съюз, хармония, координация... От политическа гледна точка трайното, органичното разбирателство, установено между различните страни, трябва да позволи да се усмири тази разединена Европа. Не се надяваме да постигнем нищо друго освен сътрудничество и просперитет, за да установим разбирателство между съседните страни.

Европа не би трябвало да бъде зона на влияние за експлоатиране от някого, запазена за нечие политическо, военно или икономическо надмощие. За да съществува истински, тя трябва да се ръководи от принципа на равенството в правата и задълженията на всички свързани страни.

Демократичното право на мнозинството, прие-

то свободно в условия и обстоятелства, които предварително са определени, и поставено в рамките на основните проблеми от общ интерес, ще бъде в крайна сметка по-малко унижително от налагането на решения от по-силния.

Тази Европа не е насочена срещу никого; тя няма никаква агресивна схема, никакъв егоистичен или империалистически характер - нито в своята същност, нито по отношение на другите държави. Тя остава достъпна за всеки, който желае да се присъедини към нея.

Смисълът на нейното съществуване е солидарността и международното сътрудничество, разумната организация на света, в която тя трябва да представлява основна част.

Онова, което има стойност в актива на Европа, е нейното призвание да допринесе ефикасно и в близко бъдеще за задоволяване на потребностите на човечеството в отговор на новите стремежи на народите.

Става дума за делото на мира.

Истинският европейски дух се състои в осъзнаването на реалностите, на възможностите и задълженията, в чиято среда ние се чувстваме поставени над границите, отвъд нашите вражди и лоши спомени.

Ние не бихме могли да отхвърлим успешно национализма на другите, ако му противопоставяме своя национализъм. Вълната от национализми може да бъде предотвратена само чрез конструктивна и колективна политика, в чиито рамки всеки би намерил своето място благодарение на ефективна солидарност на интересите и усилията. Ние ще трябва да дадем доказателство на всеки човек с добра воля, че така съчетани, интересите не са несъвместими както, напротив, са несъвместими постоянно противопоставящите се национализми. Истината е, че интересите са взаимно зависими и могат да намерят удовлетворение чрез съвместно действие на всички ресурси.

Трябва всеки да бъде проникнат от убеждението, че имаме нужда едни от други независимо от равнището и от силата, с която разполагаме. Нашите собствени средства не са вече на равнището на нашите нужди. Това е горчива истина, но нямаме право да я прикриваме. Нищо унизително няма да признаем изменението на обстановката. Отказът ни да се съобразим с това би бил знак за опасно и неуместно високомерие.

Изоляцията е не само причина за слабост, но и причина за упадък.

През 1789 г. Франция стана вестител на нов режим на свободата, на индивидуалното и политическото освобождение. Нейните войници бяха носители на завладяващата свобода, заради която се водеха и още се водят спорове за грубите и насилствени методи, но която откри решителен етап за разцъфтяване на човешката личност.

През 1950 г. Франция се представи отново като апостол на нов идеал, революционен по своята концепция и обхват, но мирен в изпълнението си. Този идеал не поставяше под въпрос нито независимостта, нито неутралитета на други.

Вярно е, че се научихме да се отнасяме недоверчиво едни към други, към всичко, което е пропаганда - тази форма на съвременно вражеско нашествие, унищожително за най-ценните ни традиции. Но нашите идеи преминаха всички прегради - и не за да ги взривят предателски, а за да се изложат на критичен анализ, да потърсят мнение, приятелски съвети и опит.

По наше мнение европейската политика не влиза ни най-малко в противоречие с патриотичния идеал на всеки от нас. Преди хиляди години първите човешки общности са се оформили в примитивните племена извън рамките на семейството, но бази-

райки се върху него. По-късно са се добавили комуните, все по-развитите селища; и никой не би се заел да обвинява това развитие, че противоречало на ролята на семейството. Същото е и при всяка наднационална организация, която надхвърля пределите на нацията, не за да я принизи и абсорбира, а за да ѝ предостави по-широко и по-извисено поле за действие. Нацията има мисия не само спрямо своите собствени граждани, но също и спрямо другите нации. И следователно тя не може да се затвори само в първата си от тези две роли.

Въпреки това, когато нацията не е доизградила своята структура, своето вътрешно единство и когато нейното съществуване и нейната независимост са заплашени от съседи, които се държат като съперници и врагове, най-чистият израз на граждански дълг стават национализмът, патриотичната екзалтация. В резултат на това, както е ставало толкова често в човешките работи, добродетелите се превръщат в недостатъци, а законната предпазливост и самозащита стават източник на конфликти и несигурност. Това доказва отново относителността на земните ценности.

След две световни войни разбрахме, че най-добрата гаранция за нацията не се основава на нейната блестяща изолация, нито на собствената ѝ сила,

колкото и голяма да е тя, а на солидарността на нациите, които са водени от общ дух и които приемат колективни задачи от общ интерес.

Вече не търсим политическо вдъхновение у Морис Барес¹ или Дерулед².

Националното разцъфтява в наднационалното. Европейската политика има за цел да даде на свободните народи в Европа органична структура, способна да сложи край на анархията, в която те се борят безсилни, защото са неспособни със свои средства да се справят със стоварващите им се огромни проблеми.

До последната война тяхното сътрудничество се изразява главно под формата на договори за съюзи, тези нетрайни съзвездия, правени и разтуряни според амбициите и злопаметността. Съюзи за или против Австрия на Мария-Терезия, Прусия на Фридрих II, Франция на Наполеон I; съюзи, сключени с цел да подготвят и да осъществят чрез пос-

¹ Barres, Maurice (1862-1923) - националист от Лотарингия, пропагандатор на войната. Загубва влияние върху младежта през 1920 г. след военната разруха. Смъртта му е повод за сюрреалистичен маскарад. - *Бел. прев.*

² Deroulede, Paul (1846-1914) - поет, автор на „Войнишки песни“ (1872). Основава през 1882 г. Лига на патриотите и се прочува с прякора „Генерал Реванш“. Противник на републиканците, стои начело на десницата (монархисти, бонапартисти, консерватори). През 1889 г. по време на погребението на бившия премиер Феликс Фор опитва да извърши метеж, като насочи към Елисейския дворец войските, участвали в траурната церемония. Арестуван, но пуснат на свобода. - *Бел. прев.*

ледователни войни германското или италианското единство; съюзи, имащи за по-малко благородна цел разпокъсването на Полша, тази злощастна нация, разчеквана в продължение на два века, та до чудовищния герmano-съветски договор от август 1939 г., който бе най-новият и най-циничен пример за съглашения от лоша проба.

Очевидно това не служеше за изграждане на Европа. То не беше за създаване на Европа, защото териториалните спорове с употреба на сила се заместваха от сформирването на блокове от сателитни страни, обвързани политически, икономически и духовно, докато мирът на гробищата се добави към ужасите на концентрационните лагери.

Конструктивната и същинска европейска цел се състои несъмнено в гарантирането на колективна отбрана срещу всяка възможна агресия. Както мирът, така и сигурността е неделима. Тя е предпоставка за всяка свобода и напредък - тези две цели на съвременната демократична държава. И все пак да се отбранява Европа това все още не означава да бъде изградена. Отвъд необходимата сигурност има всякакви други общи задачи, които надхвърлят рамките на отделната нация. Може да се твърди, че всички големи проблеми, с които се сблъскват страните, излезли от войните, придобиват международен характер и излизат от контрола на по-

литическата и икономическа автономия на държавите, дори и на най-силните.

Примери за това са трудностите с набавянето на суровини, въпросите, засягащи работната ръка и безработицата, тревожният проблем за бежанците, за хората, принудени да напуснат родните си места, и за свръхнаселението, за модернизацията на нашия индустриален и селскостопански потенциал, международната търговия и съдбата на валутите, периодичните кризи заради недостига и свръхпроизводството: в която и да е област не може да се направи нищо ефикасно и трайно в условията на изолация, когато една държава е ограничена в рамките само на своите ресурси. Автархията, която позволи на Хитлер да се приготви за войната, е неприложима днес.

Колкото е по-обширна дадена територия, колкото е по-разнообразна в своята способност да произвежда и да абсорбира, колкото е по-гъвкава да се приспособява към пулсациите на конюнктурата, толкова по-добре ще бъде въоръжена срещу кризите, които я дебнат.

В интерес на Европа е да бъде господарка на своята съдба.

Раздробяването на Европа стана абсурден анахронизъм.

Разбира се, подчертавам го още веднъж, не става дума да се заличат етническите и политичес-

ките граници. Те са историческа даденост: нямаме претенции да поправяме историята, нито да изобретим рационализирана и управлявана география. Това, което искаме, е да отнемем на границите тяхната твърдост, бих казал, тяхната неотстъпчива враждебност. Бедните граници! Те не могат повече да претендират за нерушимост, нито да гарантират нашата сигурност и нашата независимост. Тъпчат ги, облитат ги, парашутистите и петите колони ги презират. По границите вече не се правят укрепления, няма я вече линията Мажино¹, тази чудесна илюзия, зад която обитавахме непредпазливо.

Какво биха означавали границите в периферната стратегия?

Но да не бъдем несправедливи към почитаемите граници; и в сегашната обстановка те не съществуват напразно. Не е тяхна вината, че изобретението обръщат с главата надолу всички представи за военната отбрана. Те запазват смисъла си, ако се нагодят към бъдещата си мисия, одухотворена в известна степен. Вместо да бъдат разделителни бариери, те трябва да станат контактни линии, къде-

¹ Maginot - 750-километрова стратегическа отбранителна линия с дълговременни укрепления, построена във Франция през 1929-1934 г. край границата с Германия и Люксембург. Символ на неефикасност, защото германците я преодоляват с лекота през Втората световна война. Носи името на министъра на войната Андре Мажино, който настоява за изграждането ѝ. - *Бел. прев.*

то се организира и се засилва материалният и културният обмен; те ще определят специфичните задачи на всяка страна, отговорностите и инициативите, прилежащи ѝ в съвкупността от проблеми, които прекрачват границите и дори континентите и които изискват всички страни да бъдат солидарни помежду си.

II

ЕВРОПА
ПРЕДИ ДА БЪДЕ
ВОЕНЕН СЪЮЗ
или
ИКОНОМИЧЕСКА ЦЯЛОСТ,
ТРЯБВА ДА БЪДЕ
КУЛТУРНА ОБЩНОСТ
В НАЙ-ВЪЗВИШЕНИЯ
СМИСЪЛ НА ДУМАТА

Французинът умее да лансира големи, понякога революционни идеи; но той не обича да къса с навиците си. За него те са като гаранция за свобода и независимост. Той обича да казва: „Въглищарят е господар у дома си“. Тази поговорка бе валидна, докато в горите ни имаше производители на дървени въглища. Но ерата на тези уважавани специалисти отмина необратимо. Естествено и закономерно е човек да бъде ревнив към навиците си. Но той е истински независим само дотам, докдето няма нужда от друг, а когато независимостта в този смисъл се превърне в причина за слабост, собственият ни интерес изисква да се примирим и да я изоставим. „Блестящата изолация“ е вече грешка, неиздържана претенция.

Патриотизмът, това достойно чувство, което изковава нациите, което им разкрива и им помага да

постигнат чудесни цели, често се изкривява, смък-
ва се до фанатична нетърпимост и така става из-
точник на несигурност и на братоубийствени раз-
дори.

Не сме и никога няма да бъдем отрицатели на
отечеството, няма да забравим дълга си към него.
Но над всяка родина признаваме все по-ясно съ-
ществуването на общо благо, надвишаващо наци-
оналния интерес, общото благо върху което се ос-
новават и в което се смесват индивидуалните ин-
тереси на нашите страни.

Законът на солидарността между народите се
налага в съвременното съзнание. Чувстваме се со-
лидарни помежду си в опазването на мира, в за-
щитата от агресия, в борбата срещу мизерията, в
спазването на договорите, в зачитането на право-
съдието и на човешкото достойнство.

Чрез доказателствата на фактите стигнахме до
убеждението, че нациите, които са далеч от спо-
собността да се самозадоволяват, са солидарни по-
между си; че най-добрият начин да се служи на
своята страна е да ѝ се осигурят условия от други-
те чрез реципрочност на усилията и чрез обединя-
ване на ресурсите.

Повече от всякога континентите и народите за-
висят едни от други както за производството на
стоки, така и за тяхната продажба, както за обмен
на постиженията в научните изследвания, така и

на необходимата работна ръка и на средствата за производство. Политическата икономия се превръща неизбежно в световна икономика.

Последицата от тази взаимна зависимост е, че щастливата или злощастна съдба на даден народ не може да остави другите безразлични. За мислещия европеец не е възможно да се радва с макиавелистка злоба на нещастieto на съседа; в общата орисия всички са единни в радост и беда.

Войната и разрушенията, както и освободителната победа са колективно дело. Ако искаме мирът да постигне трайна победа над войната, трябва да се изгражда колективно, от всички народи, включително и от онези, които са се били до вчераша помежду си и които са заплашени да се сблъскат наново в кървави съперничества.

И ето ни, принудени от опита след толкова провали на дипломатическата ловкост и на широката душа на някои хора като Аристид Бриан¹, изправени пред ужасните заплахи, които спуска над чове-

¹ Briand, Aristide (1862-1932) - генерален секретар на Социалистическата партия. През периода 1906-1929 г. многократно е назначаван за министър-председател и министър (на образованието, правосъдието, културата, вътрешните и външните работи). Получава прозвището „Аранжорът“ заради способността си да урежда сложни спорове и да постига компромиси. Пацифист, вдъхновен от вяра в Обществото на народите („духът на Женева“) Един от инициаторите на конференцията в Локарно през 1925 г. и на пакта „Келог-Бриан“ (1928), който поставя войната извън закона. Носител на Нобеловата награда за мир през 1926 г. - *Бел. прев.*

чеството главоломният напредък на необузданата наука, ето ни отведени до християнския закон за почтеното, но смирено братство. И парадоксално, което би ни изненадало, ако не бяхме християни, може би неосъзнати християни, - ние протягаме ръка на вчерашните си врагове не само за да им простим, но и да изградим заедно Европа на утрешния ден.

Тази политика не се вдъхновява от сантиментален пацифизъм. Тя не е съставена от прости договори и пактове, които се ограничават да обявят войната извън закона и да регистрират задължения, които сетне бързо се забравят или отричат. Това би бил нов слаб проблясък, бързо разочароваща илюзия. Защото и сега чуваме отново някои арогантни думи, които се надявахме, че са премахнати завинаги.

Да, необходимо е нещо друго, а не текстове и думи, не петното на престъплението, каквото е войната, не и напомнянето за нейните ужаси и мизерия.

Трябва да се изтръгне смисълът на войната, въобще да се премахне склонността да бъде предприета. Трябва да се направи така, че никой, дори правителството с най-малко скрупули, да няма интерес да я води. Отивам и по-далеч: искаме да отнемем средството за подготовка на война, да рискуваме за своя сметка. И най-лошият от авантю-

ристите трябва занапред да бъде лишен от възможността да подготви удар.

На мястото на национализма на съглашението, на мястото на плахата и мнителна независимост ние ще поставим интересите, решенията и съдбата на тази нова общност на държави, които по-рано са били противници.

Тази нова политика се базира на солидарността и на растящото доверие.

Тя представлява акт на доверие, но не като доверието на Жан-Жак Русо в човешката доброта, което така жестоко бе опровергано през последните два века, ами акт на доверие в здравия разум на народите, разбрали най-сетне, че тяхното спасение се намира в разбирателството и в сътрудничеството, скрепени така здраво между тях, че от него да не може да се измъкне никое правителство.

Нека идеята за Европа - помирена, единна и силна - бъде занапред девиз за младите поколения, желаещи да служат на човечеството, освободено най-сетне от омразата и страха и учещо се наново след продължително разединение на християнско братство.

Разбира се, трябва да се върви на етапи през секторите, които са психологически узрели и в които особената техническа лекота дава възможност да се предскаже забележителен резултат. Въпреки това човек не винаги е господар на избора си какво

да прави, нито на подредбата на проблемите по спешност. Така например, достатъчно е да се напомним за Европейската отбранителна общност (ЕОО)¹, замислена да предотврати възстановяването на германската национална армия, на нейния генерален щаб и наложена преждевременно на общественото мнение заради блокадата на Берлин и Корейската война.

Трябва да се подготви съзнанието да приеме европейските решения, като отбива навсякъде не само претенциите за хегемония и вярата в превъзходството, но също и тесногърдието на политическия национализъм, на самозадоволяващия се проекционизъм и на културния изолационизъм. Всички тези тенденции, които са ни завещани от миналото, ще трябва да бъдат заместени от солидарността, т. е. от убеждението, че истинският интерес на всички се състои в признаването и приемането в практиката на взаимната зависимост на всички. Егоизмът вече не върви.

Европейската общност няма да представлява Империя или Свещен съюз; тя ще се основава вър-

¹ Договорът, който учредява Европейската отбранителна общност (ЕОО), е подписан в Париж на 27 май 1952 г. от шестте страни основателки на европейските общности - Франция, ФР Германия, Италия и трите държави от Бенелюкс - Белгия, Холандия и Люксембург. Инициатор е Франция, но именно тя го проваля, като не го ратифицира през 1954 г. поради чувствителността на мнозинството депутати към суверенната отбрана на страната. - *Бел. прев.*

ху демократичното равенство, пренесено в сферата на отношенията между нациите. Правото на вето е несъвместимо с една такава структура, която предполага принципа на вземането на решения чрез мнозинство и изключва експлоататорския диктат чрез материалното превъзходство. Такъв е смисълът на наднационалността, в която някои все още забелязват само отказ от свободите, без да виждат пълномощията и гаранциите. Между другото тя не би могла да се прилага в сферата на културата, която зачита всички специфики.

Тези идеи трябва да се популяризират чрез училището и печата; те не са монопол на никоя партия. Няма защо постоянно да се повтаря, за да се разбере, че единството на Европа не може да се изгради само и главно от европейските институции; нейното изграждане ще следва развитието на съзнанието. Откъдето произтича значението на свободното движение на идеи и на хора между европейските страни; държавите, които по принцип го отричат, сами се изключват от Европа. Формулирайки този принцип, ние не пренебрегваме ни най-малко разумните тревоги за сигурността, временните предпазни мерки срещу безработицата, необходимостта да се пази личната тайна, литературната и художествената собственост.

Не одобряваме само протекционизма, практикуван систематично в ущърб на свободната търго-

вия, която означава надпревара, пресяване от само себе си и доверие.

Не е достатъчно да се премахнат бариерите; трябва да се организира сътрудничеството. То предполага преди всичко лични контакти, обмен и стажове, конгреси и пътувания с учебна цел, изложби, турнета, срещи на младежите.

Трябва да станат по-достъпни литературните, художествените и научните постижения, чиято цена понякога е запретително висока. Трябва да се улесни достъпът до обществените и частните библиотеки. Когато националните ресурси не достигат или се пилеят безполезно, трябва съвместно да се организират и финансират някои научни изследвания.

Дезинтоксикацията на учебниците по история е първостепенна необходимост. Тя не влиза в противоречие нито със свободата на мисълта и словото на възрастните, нито с истинския патриотизъм, който трябва да се възпитава в младежки години.

Под претекст за служба на националното чувство и на култа към славното минало, често не се познава задължението да се проявява безпристрастие и да се служи на истината: човек се чувства длъжен системно да прави апология на коварството, на циничната експлоатация чрез сила и терор, много често се приписва вина на противниковите нации.

Вместо това би трябвало да се изучават дълбоките причини на враждите, които са разкъсвали човечеството; абсурдността на жертвите, наложени от толкова много династични и идеологически войни на народите, платили сметките за своенравните амбиции и фанатизма.

От друга страна, трябва да се разкрие, да се оцени истинската общност на идеите и на стремежите, която винаги е съществувала между нациите в различна степен и която е била задушавана от цитираните по-горе страсти и е била експлоатирана от тях.

Ако в това експозе на историята е справедливо да се отдели място на националните стремежи и ценности, по-специално на нуждата от национално обединение, би трябвало да не се търси в тях преди всичко борбата около политическите граници или съперничеството между расите; защото ако се сведе смисълът на историята до тези две понятия, би означавало да се стигне до национализма и расизма. Отвъд случайностите и съперничествата, които досега определяха хода на историята, има взаимни привличания и общност на интересите, които трябва да извадим от миналото като проекция на бъдещето.

Без да желаем да коригираме историята, ние отхвърляме фатализма, който се примирява с неизбежното редуване на премерване на силите.

Образованието трябва да предразположи ученика към не толкова песимистично виждане, което да бъде по-конструктивно и обърнато към бъдещето.

III

ЕВРОПА
ОЗНАЧАВА ДА СЕ ПУСНЕ В ДЕЙСТВИЕ
ВСЕОБХВАТНА ДЕМОКРАЦИЯ
В ХРИСТИЯНСКИЯ СМИСЪЛ
НА ДУМАТА

Имаше едно време - не много отдавна, - когато французите обсъждаха разпалено въпросите на политическия режим. Демокрацията имаше ожесточени противници. Днес, макар че още не е увенчана от единомислие - единомислието е рядкост на този свят, - страстите се успокоиха. Следователно тази тема може да се засегне спокойно и откровено. Това е несъмнен напредък.

Трябва да се споразумеем най-напред за понятието „демокрация“. Онова, което характеризира демократичната държава, са целите, които си поставя, и средствата, чрез които се стреми към тях. Тя е в служба на народа и действа в съгласие с него. Не намирам по-просто и не толкова научно определение. То се присъединява към определението, дадено от президента Линкълн: „Управление на народа, чрез народа и за народа“. Ще забележи-

те, че то не поставя под въпрос формата на управление. Съвременната демокрация в смисъла, за който говоря, може да бъде както конституционна монархия, така и република. Наистина често понятието „демокрация“ е запазено за републиканската държава и изключва монархиите. Смятам това за грешка; защото някои монархии - като във Великобритания, Белгия и Холандия, - ако говорим само за най-близките ни съседи, са по-пряко и традиционно повече свързани с принципите на демокрацията отколкото някои републики, където народът има слабо пряко влияние върху ориентацията и политическите решения на страната. Тази констатация ще ми спести усилието да споря за избора, който демокрацията може да направи между многото форми на управление. Ние ще се ограничим да изключим формите, които са антидемократични в смисъла, който ще трябва да уточня.

Тук се намесва доктрината за християнството. Демокрацията дължи съществуването си на християнството. Тя е родена в деня, когато човекът е бил призован да реализира в преходния си живот достойнството на човешката личност чрез индивидуална свобода, зачитане на правата на всеки и чрез братска любов към всички. Никога преди Христос не са формулирани подобни идеи. Така теоретично и хронологически демокрацията е свързана с християнството. Чрез него тя получава плът,

но на етапи, чрез продължително налучкване, понякога с цената на грешки и връщане към варварството. Жак Маритен, нашият голям християнски философ, към когото ние, французите, съгрешихме, като го изоставихме в отдалечен университет¹, вместо да се възползваме от неговите блестящи уроци, именно той направи този паралел между развитието на християнската идея и демокрацията. Християнството учи, че хората се раждат равни, че всички са деца на един Бог, че техният грях е изкупен от Христос без разлика в раса, цвят, класа и професия. Той разкри достойнството на труда и задължението на всички да му се отдадат. Той призна върховенството на вътрешните ценности, които единствени възвисяват човека. Всеобщият закон за любовта и за милосърдието превърна всеки човек в наш близък и оттогава върху този закон се основават обществените отношения в християнския свят. Това учение и произтичащите от него практически последици разтърсиха света. Тази революция се извърши под нарастващото влияние на евангелието, което оформи поколения чрез бавна работа, наситена понякога с мъчителни битки. Фактически напредъкът на християнската цивилизация не е нито автоматичен, нито еднопосочен: отблясъците от миналото и лошите инстинкти на поква-

¹ Завършва дните си в Тулуза. - Бел. прев.

рата тежаха върху тази еволюция и продължават да ѝ се противопоставят. Ако това е вярно за нас, които сме привилегировани, които се възползваме от християнското наследство, колко по-осезателно е то у хората, които едва са установили първите си контакти с християнството?

В дългия и мъчителен процес на християнската цивилизация не винаги вярващите са факторите, които дават решителните тласъци за напредъка на демокрацията. Християнските идеи съществуват и действат в подсъзнанието на хората, които са престанали да практикуват догматичната религия, но които продължават да се вдъхновяват от големите ѝ принципи. Именно те характеризират съвременната цивилизация. Така например, рационалистите от XVIII в. прокламират и популяризират правата на човека и гражданина, които в същността си са християнски.

Тези принципи преминават в първата демократична конституция - конституцията на Съединените щати, в която връзката между християнството и демокрацията се чувства в дълбочина и се изявява във всекидневния политически живот. Публично и заедно се отправят молитви, включително и на банкети, конгреси и предизборни събрания, без тази практика, наблюдавана от сменящи се министри с различна религиозна принадлежност, да предизвиква ни най-малка ирония или протести. Ни-

кой не смята, че официалното разделяне на църквата и държавата противоречи на утвърждаването на голямата религиозна традиция. Подобно поведение очевидно надхвърля онова, което наричаме верска търпимост или зачитане на обичая. Религиозната идея е официално признат фактор в американския обществен живот; понякога тя става повод за инициативи и оценки, които могат да ни изненадат и дори да ни провокират, като например антиколониализма, една по-скоро сантиментална отколкото рационална реакция, отзвук от епохата, когато самите американци са се оплаквали от европейския колониализъм.

Макар и да откриваме дълбоки следи от християнската идея в съвременния политически живот, християнството не е и не бива да се присвоява от определен политически режим, да бъде обвързано с каквато и да е форма на управление, пък била тя и демократична. По този и други въпроси трябва да се прави разлика между Кесаревото и Божието. Всяка от тези власти има своите отговорности. Църквата трябва да бди за спазването на природните закони и на разкритите истини; и обратно, нейната роля не е да се прави на съдник по конкретни въпроси, които трябва да се решават според практичните гледни точки и според възможностите, произтичащи от психологическото и историческото развитие. Задачата на от-

говорния политик е да съчетава в понякога деликатен, но необходим синтез тези два начина за разглеждане на нещата - духовния и светския. Животът ни често се обърква в лабиринта от проблеми и възможни решения, както и в страстите на противоречията. Но няма никакъв неразрешим конфликт между двата императива - между неизменната доктрина, що се отнася до принципите, и мъдрото съобразяване с променливите случайности, за които трябва да се държи сметка в живота на народите и на индивидите.

Теокрацията отрича принципа за разделяне на тези две сфери. Така приписва на религиозната идея чужда безотговорност. В условията на подобен режим отдалечаването от политическия ред заплашва да дегенерира в религиозен фанатизъм; свещената война е най-ужасната форма на кърваво експлоатиране на религиозните чувства.

Още от самото начало Христос се противопоставя на фанатизма, като приема да стане най-величествената му жертва. Неговото царство не е на този свят. Това означава, че християнската цивилизация не биваше да е продукт на насилствена и незабавна революция, а постепенна трансформация, търпеливо възпитание съгласно великите принципи на любовта към ближния, на саможертвата и смирението, които са основа на новото общество. Чак след много векове вътрешни

борби и последователни прочиствания тази цивилизация успява да еволюира към предложения велик идеал, да се освободи от езическата шлага с цената на болезнени конвулсии и многобройни търсения.

Днес християнството, богато с преживения си опит в своята история, трябва да помогне на по-малко развитите народи да поемат по същия път на човешкото възраждане. Колонизаторските народи не винаги са разбирали напълно и от самото начало ролята, която им се е паднала. Колонистът и мисионерът не винаги са имали едно и също благородно и великодушно вдъхновение. Икономическият капитализъм се отдава прекалено лесно на егоистичната експлоатация, пренебрегвайки чувството за човешка отговорност, формулирано в преамбюла на нашата Конституция от 1946 г.: „Франция се стреми да води народите, за които е поела отговорност, към свободно и демократично самоуправление“. Такава програма не означава само освобождаване на туземните народи, но предполага тяхното индивидуално, семейно и колективно формиране, т. е. тяхната способност да поемат политическата и социалната отговорност, която Франция би им прехвърлила, освобождавайки ги от предишното попечителство. Много късно осъзнахме този аспект на проблема. Прекалено погълнати бяхме от подготовката за прехвърлянето на политичес-

ките и административните функции; не разбрахме достатъчно нуждите и стремежите на човешкото развитие и на културното обогатяване. Покрай грижата за техническия прогрес пренебрегахме необходимостта от равновесие между двата фактора на всеки истински напредък: материалното познание и моралния приоритет. В Африка нашите зле разбрани и слабо подпомагани мисионери полагаха усилия да придадат на нашата несъмнено важна работа този допълнителен дух, например чрез своите страдания и саможертва, залагайки на разбирането за духовните потребности. Тези нужди са огромни за изостаналите народи в сравнение с модерния свят, с който те се оказват във внезапен контакт без подготовка и без достатъчен преход.

Демокрацията не е импровизация; на Европа ѝ трябваше повече от едно хилядолетие християнство, за да я оформи. В Африка бяхме принудени да изгаряме етапи. Не само дадохме бюлетини за гласуване на понякога неграмотно население, но - още по-зле - изоставихме властта в ръцете на хора, които нищо не са разбрали от нея и които по-късно щяха да бъдат изложени неподготвени пред всякакви изкушения да се отдадат на произвол и несправедливост. Опитвахме се да забавим темпото, да установим контрол; но под натиска на национализма това бяха крехки предпазни мерки. По този въпрос бих желал да цитирам Жак Маритен, кой-

то по примера на (Анри) Бергсон¹ писа преди повече от двайсет години, когато се изработваше по-великодушна и по-християнска политика към нашите отвъдморски територии. Ограничавам се да цитирам няколко особено впечатляващи формулировки:

„Трябва да държим сметка за факта, че делът на инстинкта и на ирационалните сили е по-голям в колективното съществуване отколкото в индивидуалния живот. В момента, когато даден народ влиза в историята, като поставя искане за свое политическо и обществено мнозинство, големи части от човечеството остават в незряло състояние или страдат от натрупани комплекси и едва са скицирали или са в подготовка да стигнат до плода на цивилизацията, който наричаме единен народ. Трябва да разберем, че за да се възползва от привилегията на зрелостта, без да е заплашен от провал, народът трябва да е способен да се държи зряло...“ „Няма нищо по-лесно за политическите фалшификатори от това да експлоатират заради илюзията добрите принципи, и няма нищо по-опасно от зле прилаганите добри принципи...“

¹ Bergson, Henri (1859-1941) - философ, автор на „Есе за непосредствените качества на съзнанието“ (1889), „Материя и Памет, Смехът“ (1900), „Творческото развитие“ (1907), „Продължителност и едновременност, двата източника на морала и религията“ (1932).
- Бел. прев.

Завършвам с Бергсон, че „демокрацията е евангелистка по същността си, защото нейният двигател е любовта“.

Демокрацията ще бъде християнска или въобще няма да я бъде. Антихристката демокрация би била карикатура и би затънала в тирания или в анархия. Позицията на демократа може да се дефинира по следния начин: за него е невъзможно да приеме, че държавата систематично пренебрегва религиозния фактор, че му противопоставя определена партия, която разпалва враждебност или презрение. Държавата не може да пренебрегва, без да прояви несправедливост и без да понесе поражения, изключителната ефикасност на религиозното вдъхновение за обществените добродетели, за необходимата защита срещу силите на общественото разединение, които са навсякъде. Не мислим да сведем църквата до ролята на полицай и жандарм; разбиранията на Империята и на Реставрацията окончателно са останали зад нас. Става дума да се признае нейният огромен морален авторитет, който се приема спонтанно от голям брой граждани, и високата стойност на нейното възпитание, която не е достигната досега от никоя друга философска система. В международен план се налага същата констатация:

солидарност на вярващите от всички страни.

Със своята независимост, със своето безприст-

растие и с хуманната си политика, тъй чувствителна към всички бедни и всички заплахи за хората, независимо от тяхното кредо, Ватикана се превърна в най-слушания и най-информирания съветник.

Във Франция, където съжителстват вярващи и невярващи, където сътрудничеството на всички граждани с добра воля е необходимо повече от всякога, ние приемаме неутралитета на държавата в държавните училища както и във всички официални институции. Държавата не би трябвало да взема страна в полза на която и да е религиозна или философска доктрина. Но тя трябва да осигури на всеки умението да действа и да се развива в рамките на обществения ред, за който държавата носи отговорност. Съвременните демокрации - истинските, които не носят само заблуждаващ етикет - ни дават пример за справедливо схващане на духовните и религиозните ценности. Очакваме, че след щастливото стихване на старите крамоли и разсейването на страховете ще дойде моментът, когато отношенията между църквите и демократичната държава ще се изградят върху нови основи, зачитащи свободата и отговорностите на всеки.

Така демокрацията трябва да дефинира отношенията си с църквата. Начинът, по който го прави, е резултат - вече го показахме - на историческа еволюция, която не винаги е била свободна от проти-

воречия и борби. Между светската власт и църквата възникват конфликти; в повечето случаи те произтичат от неразбирателство за границите, които очертават или разделят техните сфери на действие.

Странно е да не се признава и да се ограничава мисията на християнството и да му се отрежда само правото да се изявява в религиозните ритуали и в милосърдните прояви. Християнството, напротив, е доктрина, която се стреми да дефинира моралния дълг във всички области, или поне общите им принципи. Без да претендира, че може да предложи сигурни рецепти за проблемите от практичен порядък, където изборът се диктува от възможностите, - и вече го казахме по въпроса за държавата и нейните институции, - църквата се грижи да запази главните интереси на човешката личност: свободата, достойнството, развитието.

По този начин тя се противопоставя на всички тоталитарни режими, независимо дали са леви или десни. Чрез разтърсващи енциклики папа Пий XI осъди последователно Хитлер, Мусолини и Сталин, когато те бяха на върха на своята мощ и бяха изтръгнали от демократичните правителства несправедливи и опасни за мира отстъпки.

Договорът от Латран от 1929 г.¹ и германският

¹ Договор от Латран (11.ІІ.1929) - учредява държавата Ватикана и обезщетява Светия престол, който получава от Италия 750 милиона лири и държавни облигации заради стари загуби. Италианският

конкордат от 1934 г.¹ бяха опити от страна на диктаторите да замаскират истинските си планове, да залъжат църквата, като ѝ дадат привилегии, за които тя законно можеше да претендира. Тези споразумения впрочем се спазват по-късно и от новите демократични режими. Те не попречиха на папата да разобличи със смела пламенност всички посетелства срещу свободата, които извършват сетне диктатурите в Германия и Италия.

Хитлер имаше откровението да обяви своята омраза към демократичната идея. Така наречените народни демокрации на Изток, напротив, се опитват да се легитимират чрез лицемерно дегизиране. Не може да се прилага понятието демокрация за режим, който отказва да признае съществуването на народа, т. е. на живата общност, която е притежател на националното наследство, която има своите стремежи и мисия и желае да ги продължи свободно; режим, който отхвърля самата идея за свобода и за лична отговорност, който задушаваша чрез сила инакомислещите тенденции и критиките под

крал е склонен за отстъпи на Ватикана територия от 15-20 км², но Мусолини се противопоставя: да не се дава нищо извън собствените предели на Ватикана. - *Бел. прев.*

¹ Германският конкордат - Робер Шуман има предвид конкордата между Ватикана и Германия от 20.VII.1933 г. Хитлер се стреми да пресече подкрепата на Ватикана за католическата Центристка партия, като в същото време желае да подчини църквата в страната си на централизираната държавна власт. Папа Пий XI, както и други западни ръководители, търси форма за усмиряване на нацистите и затова приема конкордата. - *Бел. прев.*

предлог, че са престъпни отклонения. Заедно с това и най-сервилният конформизъм не предпазва никого от най-лошите разочарования: послушанието към днешните ръководители може да се превърне утре в ерес, защото всички господари претендират за непогрешимост и проявяват един и същи инат. Привидността на посмъртни реабилитации и публичните изповеди на такъв режим не изменят характера му на зловеща карикатура на демокрацията.

В истинската демокрация има само една граница на свободата: основите на държавата и на обществото трябва да останат недосегаеми за насилието и за разрушителните кроежи. Всяка реформа, всяка претенция може да бъде обект не само на свободна дискусия, но и индивидуално или колективно действие спрямо властите във формата, предвидена от закона. Тук няма място за догматизъм, за който могат да претендират само непоклатимите истини, разкрити и утвърдени от Бога, единствения господар и съдник на съзнанието.

Границата, очертана от закона между свободата и слободията, може да варира според обстоятелствата и мястото. Строгостта във военно време, когато се решава съществуването на нацията, не е приложима в нормално време. Има нюанси в оценката на пределите, оставени на свободата в за-

висимост от обичаите и нуждите на всяка страна. Затова в Съединените щати понякога установяваме с учудване онова, което ние смятаме за прекалена свобода на печата, а в същото време откриваме там толкова строго антитръстово законодателство, каквото никой европейски законодател не се е осмелил да възприеме въпреки очевидните злоупотреби.

В крайна сметка демокрацията е в процес на създаване и тя знае, че винаги подлежи на усъвършенстване. Тоталитаризмът поддържа заблудата, че притежава не само пълната, но и непосредствената и окончателна истина; той не може нито да чаква, нито да приеме етапи, преди всичко защото е персонифициран от един човек, който знае, че е смъртен, и затова желае да извърши делото си без никакво отлагане. Демокрацията държи сметка за развитието на идеите и за корективите, които опитът, т. е. урокът на успехите и грешките, ни носи под контрола на свободна дискусия и свободно оценяване.

Прилагането на широка програма за всеобхватна демокрация в християнския смисъл на думата намира своя разцвет в изграждането на Европа.

Обединението за възлицата и стоманата, Евратом и Общият пазар заедно със свободното движение на стоки, капитали и хора са институциите, които вече изменят дълбоко и окончателно отно-

шенията между асоциираните държави; те се превръщат в известен смисъл в сектори, провинции на една цялост. И тази цялост не може и не бива да остане икономическо и техническо начинание; трябва ѝ дух, съзнание за нейните исторически връзки, за нейните настоящи и бъдещи отговорности, една политическа воля в служба на общ човешки идеал.

IV

БЕЗ ГЕРМАНИЯ,
КАКТО И БЕЗ ФРАНЦИЯ
БИ БИЛО НЕВЪЗМОЖНО
ДА СЕ ИЗГРАДИ ЕВРОПА

О ткакто Германия влиза в историята, оттогава съществува и германският въпрос. Той възниква пред римляните, когато първите племена от север нахлуват в Галия и Италия. Няколко века по-късно всички германски племена се отправят на запад и на юг в търсене на по-благоприятен климат. И докато тези потоци лава се втвърдят и установят на едно място, докато се родят държави и една германска империя, техните неспирни тласъци отвъд границите, тяхното влечение към богати и слънчеви страни, техният вкус към доминиране държи в напрежение средновековна Европа - от Каролингите¹ до

¹ Carolingiens - франкска кралска и императорска династия, основана от Пипин Къси през 751 г. Наречена по името на най-видния си представител Карл Велики, известен във Франция и като Шарлеман (768-814 г.). След Вердюнския договор от 843 г. каролингите управляват в Италия до 875 г., в Германия - до 911 г., във Франция - до 987 г. - *Бел. прев.*

Карл Пети¹. Идеята за Германска империя по подобие на Римската империя налива митичната субстанция в тези прекомерни амбиции.

След това идват три века на относително спокойствие. Вярно е, че в държавите продължават дълбоките размествания на пластове, уточняванията на граници, династичните конфликти. Но вдървената и безплодна Свещена империя става неагресивна към съседните страни.

Наполеон ще освободи непредпазливо Германия от нейните феодални букаи и така ще подготви излюпването на нов Райх под водачеството на Прусия. Виенският конгрес настанява Прусия на Рейн в Рур; той я превръща в западна сила.

Следващите етапи се редуват с необичайна скорост: националният бунт през 1813 г., раждането на германския патриотизъм в служба на единството; митническият съюз между 39 държави от 1828 г.; бавното и методично законодателно асимилиране, което завършва през 1900 г. с изработването на общ Граждански кодекс; Националното събрание във Франкфурт (Франкфуртският парламент -

¹ Карл V (1500-1558) - император на Свещената римска империя (1519-1556), испански крал (Карлос I) през 1516-1556 от династията на Хабсбургите. Стреми се да установи „световна християнска монархия“. Воюва с Франция и Османската империя. Победен от немските протестантски князе и подписал Аугсбургския религиозен мир през 1555 г. През 1556 г. разделя своите владения между сина си Филип II и брат си Фердинанд I. - *Бел. прев.*

- *Бел. прев.*) през 1848 и 1849 г., което се проваля поради невъзможността да съгласува в рамките на една империя традиционните права на Австрия и амбициите на Прусия.

Освен това кралят на Прусия отказва да приеме конституция и имперска корона с народен произход; той предпочита да чака своя час, т. е. раждането на Райх с божествени права, чиято корона да носи по волята на принцовете и без демократична намеса.

Тук започва делото на Бисмарк. През 1866 г. Австрия временно е елиминирана в Садова¹ чрез арбитража на оръжието. Това уреждане очевидно не поставя под въпрос трети страни. Австро-Унгария, агломерат с изключително разнообразие, е вид централноевропейска общност. Пруският канцлер ѝ възлага дунавска и балканска роля в съседство с Германската империя и под неин контрол.

Но тази империя предстои да се създаде. Тя едва е зачената под формата на конфедерация с прекалено тънки връзки, за да ѝ се повери достатъчно власт над цялата общност. Германският въпрос, казва Бисмарк, стана европейски въпрос; той може да се реши само с желязо и кръв.

¹ Село Садова в Моравия. На 3 юли 1866 г. Прусия разгромява австрийската армия, която дава 18 000 убити и 24 000 пленени. - *Бел. прев.*

Германското единство трябва да се опре на победа навън; ето защо са необходими битката при Седан¹ и Версайското примирие². Елзас и Лотарингия, земи на Империята, са символ на завоюваното единство.

Човек би си помислил, че така обединената политически Германия ще се задоволи със значителната роля, която нейната сила и качествата на нейната раса ѝ осигуряват в Европа и в света. Но, от една страна, тя има гузна съвест; произходът на Райха е опорочен от насилието и от извършените несправедливости. И освен това трябва ясно да се признае, а историята го доказва: Германия вечно ще се чувства незадоволена. Точно затова е имало и може би винаги ще има германски проблем.

Докато е разпокъсана, докато изпитва носталгия по единството си, Германия е малка заплаха за мира на другите. Щом се задоволи нейната потребност от единство, я обладават нови претенции. Тя лесно се самоуубеждава, че провидението ѝ е отредило привилегирована роля.

¹ Битката при Седан, Северна Франция, на 1-3 септември 1870 г. има решаваща роля за поражението на Франция във Френско-пруската война. Там е пленен император Наполеон III и отведен в Германия. - *Бел. прев.*

² Версайското примирие от 28 януари 1871 г. във Френско-пруската война. Цялата парижка армия (131 000 души) е обявена в плен от Бисмарк, но остава в Париж, след като е разоръжена. - *Бел. прев.*

В Средновековието тя е обладана от идеята за Свещената империя, красива и велика идея, която в началото си има религиозно вдъхновение, но нейното изпълнение поставя императорите в конфликт не само с църквата, но и с всички съседни нации.

Що се отнася до Наполеон, той извращава демократичния идеал на революционните армии в услуга на империализма, който пък възбужда германския империализъм от XIX век. Това е пределно вярно. Но вярно е също, че като се изключат моментните безумия с ограничени цели, извършени от един човек, Франция никога не е претендирала за хегемония като полагаща ѝ се зестра, като право, принадлежащо на расата и вписано по някакъв начин в природата, което в резултат на това е непроменимо и винаги подходящо да бъде изтъкнато като доказателство, щом се появят подходящи обстоятелства.

Идеята за такова право, убеждението да бъдеш обезпечен с предварително установено призвание, чувството за превъзходство спрямо другите нации, именно тази нагласа на мисленето доведе Германия до последните катастрофи.

Към края на XIX век се изявява друга мистика, чиито следи откриваме тук-там в средните векове, но която е формулирана и изградена като фи-

лософска система от германеца Фридрих Ницше¹, от французина Артур Гобино², от англичанина Хъстън Стюард Чембърлейн³. Може да се каже, че това е европейско осветяване на доктрината за германското превъзходство спрямо другите народи. И ние, уви, изпитахме какво значи „Führertum“⁴.

Истинският германски проблем се заключава в следното: ще приеме ли Германия да бъде мирен партньор, или ще продължи повече или по-малко да бъде латентна заплаха? Няма ли да кажем ня-

¹ Nietzsche, Friedrich (1844-1900) - немски философ, автор на „Тъй рече Заратустра“ (1883-1891), „Отвѣд добро и зло“ (1886), „Волята за власт“ (1888). Развива теорията за „сврѣхчовека“, който е господар на себе си и затова господства и над останалите, като признава за единствен морален критерий собствената воля. Елементи от идеологията му се използват от фашизма. - *Бел. прев.*

² Gobineau, Arthur (1816-1882) - френски есеист. Автор на „Неравенство на човешките раси“ (1853-1855) и други произведения. Неговите трудове са една от основите за провъзгласяването на северната или арийската раса в Германия. Използва филологическите открития (за индо-европейските езици) и развива тезата за израждане на латинските и средиземноморските раси. Хитлеризмът взема като отправна точка неговите тези, за да обоснове изстреблението на „нисшите раси“. - *Бел. прев.*

³ Chamberlain, Houston Steward - британец по рождение, но натурализиран през 1916 г. германец. Неговата политическа философия провъзгласява превъзходство на арийския елемент в европейската култура. Пише съчиненията си предимно на немски. Силно повлиян от Гобино. През 1915 г. получава немски железен кръст. Националсоциалистическата партия на Хитлер го смята за един от своите идеолози. - *Бел. прев.*

⁴ Führertum - водачество. - *Бел. прев.*

кой ден, че само Германия може да въведе ред на нашия объркан континент?

Но ще ми възразят, че Франция не е достатъчно подготвена да дава уроци на другите. Привидно е така: Франция не винаги е била пример за мирен дух. Нейното собствено единство стана не без мъки и кървави завоевания. Несъмнено тя е водела отбранителни войни - да си спомним Стогодишната война, посегателствата на Германия срещу Бургундия и Прованс, на Испания срещу Севера и Центъра. Но трябва да се признае, че Франция е проявявала също и династични амбиции, търсела е т. нар. естествени или стратегически граници, в някои моменти е водела дори идеологически войни, като след битката при Валми¹, за което Белгия още си спомня.

Веднага след Втората световна война германският въпрос става за французите в известен смисъл фактор за бъдещето на тяхната страна, най-тревожния проблем, защото засяга не само сигурността на Франция, но и мира в света.

Засягам този въпрос не с маниера на автор, който пише мемоари с цел да се оправдае или да обвини някого. Ограничавам се да дам свидетелства в пълно съзнание, без да се занимавам с лична апо-

¹ Битката при Валми (20.IX.1792) - под командването на маршал Келерман френската армия разгромява пруската войска. - *Бел. прев.*

логия. Моята присъда ще бъде безпристрастна доколкото е възможно, защото самият аз бях плътно замесен в протичането на събитията, и то в епоха, която свикнахме да определяме като повратна в историята.

Илюстрация на това, което видях и преживях, което за моите собствени действия бе понякога определящо. И тук се крие трудността на моята задача: рискувам да си навлека подозрение, което въпреки всички предпазни мерки да избегна чувствата и пристрастието би представило моята присъда като опорочена, защото се отнася до партньор и до общо дело.

През един от разпитите в гестапо, на които бях подложен през септември 1940 г., упорито бях питан за отношенията ми с Конрад Аденауер¹ по времето, когато е бил кмет на Кьолн, т. е. преди идването на Хитлер на власт. През юли 1932 г. участвах в конгрес, който се състоя в рейнската столица. Тогава не срещнах градоначалника на този голям град. Той бе известен като един от най-големите специалисти по общинските въпроси в републи-

¹ Adenauer, Konrad (1876-1967) - първи канцлер на Федерална република Германия (1949-1963). По време на неговото управление Германия става член на Съвета на Европа, основателка на Европейското обединение за въглища и стомана, участва в проекта за създаване на Европейската отбранителна общност (ЕОО), става член на НАТО, записва се като една от основателките на Европейската икономическа общност. Аденауер е председател на Християндемократическия съюз (ХДС) до 1966 г. - *Бел. прев.*

ликанска Германия. Видях го за първи път през август 1949 г. по време на пътуване за инспекция в Ренания, което предприех в качеството си на министър на външните работи.

Тогава бяхме в навечерието на влизането в сила на федералната конституция и Аденауер щеше да бъде един от кандидатите за поста канцлер. Срещата стана по предложение на губернатора на провинция Райнланд-Пфалц в неговата резиденция в Кобленц. Този високопоставен служител бе г-н Итие дьо Боаламбер, бъдещ депутат от РПФ¹. Този разговор бе лишен от какъвто и да е официален характер, а за мен имаше допълнителна стойност и поради факта, че стана без обичайните предпазни мерки и протоколни ограничения. Спомням си по-специално, че сред многобройните теми моят събеседник скицира идеята за създаването на постоянна икономическа връзка между Франция и Германия, например под формата на обща електрическа мрежа, свързваща Саар и Лотарингия. Шест месеца по-късно Франция предложи да се сформира Европейско обединение за въглищата и стоманата, което далеч надхвърли рамките на двуст-

¹ RPF (Rassemblement du peuple français) - Сбор на френския народ, партия, създадена от ген. Шарл де Гол на 8.IV.1947 г. Отворена за всички французи с изключение на комунистите, които са квалифицирани като сепаратисти. През 1955 г. Де Гол я замразява, без да я разпусне. Неин наследник е основаната от Жак Ширак през 1976 г. партия Сбор за републиката (RPR). - *Бел. прев.*

ранно френско-германско споразумение не само поради географския си обсег, но преди всичко поради размаха на своята структура.

Междувременно канцлерът Аденауер на другия ден след избирането си изказа мнение за създаването на икономически съюз между двете съседни страни, проект, който не бе реализиран, както и сключеното през 1947 г. споразумение за френско-германски митнически съюз. Тези идеи днес придобиха плът във формата на всеобхватен Общ пазар между шест страни, наброяващи 160 милиона жители¹.

Установяваме, че идеите се развиват и уточняват според съществуващия в даден момент климат и според възможностите.

В исторически план ще се говори за ерата на Аденауер, както се говори за ерата на Бисмарк или за ерата на Ваймар. Никой не мисли, че става дума за прост епизод: името на Аденауер означава органично обновление на германската политика, която има дълбоки корени както в жизнените традиции, така и в новите концепции, които далеч надхвърлят националните рамки. Сигурен съм, че тя ще бъде продължена от наследниците на канцлера

¹ По времето на Робер Шуман в Общия пазар, предшественика на Европейския съюз, членуват шестте държави основателки - Франция, Германия, Италия, Белгия, Холандия и Люксембург. - *Бел. прев.*

- които и да са - в нейните най-съществени насоки.

В Германия има всякакви комплекси, но доминиращ в момента е комплексът за сътрудничеството, и по-специално за европейското сътрудничество. Точно това констатирах в многобройните си разговори в университетските, синдикалните и други среди. И ако тази идея триумфира, уверен съм, че дори онези в Германия, които не я подкрепят, в крайна сметка ще я приемат дисциплинирано, дори това да означава отказ от ново завладяване на източните провинции¹.

Всъщност по психологически причини не бива да се очаква, че германското правителство би могло да се откаже официално и окончателно от връщане на източните територии. Франция след принудителното подписване на Франкфуртския договор² никога не прие психически откъсването на Елзас и Лотарингия, но това не означаваше, че възнамерява да си ги върне чрез война. Но надеждата за връщането им бе жива. Германците не могат да реагират по друг начин. Източните им територии бяха изтръгнати не чрез договор, подписан от самите те. Ние можем само да настояваме те да декларират

¹ Бившата ГДР - Германската демократична република. - Бел. прев.

² Франкфуртският договор от 10.V.1871 г. слага край на Френско-пруската война, която струва на Франция загубата на Елзас и Лотарингия и 15,5 млрд. златни франка военни разходи и репарации. - Бел. прев.

рат отказ от употреба на сила за връщането им. Канцлерът Аденауер го заяви съвсем ясно. Дълго след Франкфуртския договор статуята на Страсбург е забулена в траур¹, но след 40 години мир не помисляхме да започнем война, за да изменим обстановката. Следователно не е нелогично и от гледна точка на германското правителство да насърчи, от една страна, германските бежанци на изток да запазят надеждата си, че един ден ще могат да се върнат у дома, но като поема, от друга страна, ангажимента да не воюва за връщане на тези територии.

Очевидно германците желаят обединение на страната си. Смятам, че това законно желание не излага на опасност мира. Макар че има и политици, които мислят, че дори мирното обединение би било опасно за Франция, тъй като ще наруши за нейна сметка равновесието в Общността.

Едно обединение би наложило, разбира се, реадаптиране в Европейските общности, и по-специално в Европейското обединение за въглищата и стоманата, което макар че Силезия оставаше извън него, се простираше и върху някои мини и ме-

¹ Статуята на град Страсбург, административния център на Елзас, която се намира на площад Конкорд в Париж. На площада има осем статуи, символизиращи големи френски градове. Под драпираната в черно статуя на Страсбург Дерулед свиква патриотични митинги по времето, когато градът е германски. - *Бел. прев.*

талургични предприятия в източната част. Ние можем обаче да бъдем уверени, че няма да бъдем поставени против волята си пред свършени факти. Ние ще успеем да защитим своите интереси, защото обединението не може да стане без съгласието на Франция.

Що се отнася до опасностите от нацизма и дори от милитаризма, те не са толкова големи като в миналото. Крахът на Германия демонстрира грешките на този режим дори в очите на младите, които бе спечелил. Смятам, че в днешно време няма защо да се плашим от засилване на национализма, какъвто го познавахме в навечерието на идването на Хитлер. Бъдещето на демокрацията поначало е трудно предвидимо, особено в страните, които досега са я прилагали твърде малко. То ще бъде резултат на успехите, постигнати от демократичните правителства. Ако ги обезкуражаваме, ще навредим на своя интерес, на мира и сигурността.

Имаше времена, когато Германия претендираше за хегемония, за господство, защото бе надъхана от мисълта за вродено превъзходство. Това се случваше винаги, когато тя живееше в климат, създаден от успехи и поддържан от нейните ръководители. Германия има вкус към дисциплина и подчинение. Когато официалният девиз я приканва да надвие другите, тя ще направи максималното в тази насока, но когато девизът е за по-добро разби-

рателство с другите народи и за достойно сътрудничество, тя се приспособява също и към този дух. Сама по себе си тя не е агресивна, нито е настроена към господство или високомерие към другите. Напротив, Германия е склонна да признава качествата на другите и да изпитва известно възхищение към чужденците. Тя е много чувствителна към чуждото внимание, например като я привличат към изследователска работа, към общи проекти, към международно сътрудничество в научната, културната и техническата област. Към тази склонност трябва да се обърнем. Значителен напредък отбелязват културните отношения, които Франция развива с Германия между студенти, преподаватели, научни работници, синдикални дейци и пр. Идеята е изключително популярна и това показва, че нагласата на германците днес не е нито високомерна, нито натоварена от предразсъдъци и лоши чувства.

А можеше да стане и друго. То се случи в някои епохи, когато Германия бе помътнена от своя бърз възход, от доктрините на Гобино и Чембърлейн, от победата и липсата на урок от съкрушително поражение.

Разбира се, човек не може да стане гарант за бъдещото развитие на съзнанието в която и да е страна. То е функция на непредвидими обстоятелства, които могат да предизвикат изкушения.

В националния характер без съмнение винаги ще съществуват антагонизми. Интересът на Рур не винаги е същия като в Лотарингския басейн. Френското селско стопанство работи в условия, климат и трудови ресурси, които силно се различават от условията на италианския селянин или винопроизводител. Неизбежни са особеностите във фискалната и социалната политика. И във всяка страна те могат да се отразят по различен начин в себестойността на стоките. Това поставя деликатния проблем за равновесие в данъчното облагане. Или казано по-грубо, възможни са значителни разлики в конкурентоспособността на производството в страни с различни природни богатства, различно географско и демографско положение, с разлики в качеството на техните политически институции. Ето защо са необходими защитни клаузи, които да намалят рисковете при преминаването към нова форма на конкуренция. Трябва да се изравнят, хармонизират условията за производство, нормативната база, заплатите и данъците, така че всяка страна участничка да може да издържи на свободния сблъсък с другите. Жизнеспособната общност изис-

ква първоначално да се намалят, а ако е възможно и да се елиминират различията в условията, за да не бъде смазана някоя индустрия или производство, след като останат без стария протекционизъм.

Не можем да скрием от себе си, че европейската интеграция е огромно и трудно дело и че никога по-рано не е правен такъв опит. То налага диаметрално изменение на отношенията между европейските държави, и по-специално между Франция и Германия. И тази работа ще я свършим заедно, върху напълно равностойна основа, върху взаимно уважение и доверие, след като нашето поколение изпита в най-голяма степен страданието и омразата.

Тази нова ориентация бе основата на декларацията от 9 май 1950 г¹. От политическа гледна точ-

¹ Декларацията на тогавашния външен министър Робер Шуман е обявена на пресконференция на 9.V.1950 г. в Париж. От името на френското правителство той предлага създаването на европейска федерация, основаваща се на икономическото единство. Първата крачка според плана „Шуман“ е Франция и ФРГ да обединят производството си на въглища и стомана и да го поставят под силно и независимо общо управление. „Европа не може да се изгради с един замах, а трябва конкретни постижения, които да създават фактическа солидарност“, казва той. По френска покана в Париж се открива на 20.VI.1950 г. междуправителствена конференция за изработка на договор съгласно декларацията „Шуман“. Така се оформя шесторката - Франция, ФРГ, Италия и трите страни от Бенелюкс, която на 18.IV.1951 г. подписва в Париж договор за създаване на първата от трите европейски общности - Европейското обединение за въглищата и стоманата. Останалите две са Евратом и Общият пазар, за които договорите са подписани в Рим на 25.III.1957 г. и влизат в сила на 1.I.1958 г. По-късно трите общности сформират Европейския съюз съгласно Договора от Маастрихт, подписан на 7.II.1992 г. и влязъл в сила на 1.XI.1993 г. - *Бел. прев.*

ка Франция (защото става дума преди всичко за нея) трябваше да преодолее болезнени спомени. На нея се падаше да поеме инициативата да демонстрира желание за доверие към своя съсед не само чрез платонична и условна декларация, а и чрез конкретно предложение за постоянно сътрудничество, и то в жизненоважна област. С други думи Франция предложи на Германия отношения на основата на равенството. Тя ще търси във връзките си с една многостранна общност трайни гаранции, които не е намирала никога в решенията, налагани с принуда и подчинение. Така традиционното съперничество и недоверие отстъпва място на солидарност на интересите, която би спомогнала да изчезнат причините за антагонизма, изглеждащ непоправим.

През 1945 г. страната можеше да се насочи и само по пътя на принудата: Германия бе без правителство, крайно изтощена след краха на нейните кадри и институции. Не можеше ли, не трябваше ли при тези условия да се използва моментът за моделиране на нова Германия, като ѝ се даде структура, която би ни предпазвала от възстановяването на прекомерната и заплашителна мощ? Но да не забравяме, че законодателството и институциите, натоварени във вражеския обоз, нямаха никакъв шанс да бъдат трайни.

Предложено бе раздробяване на Германия със

забрана да възстановява Империя или каквато и да е централна власт, като всяка от така отцепените държави стане пряко и без посредници член на една европейска общност. Вече споменах провала на решенията, изпробвани през 1871 и 1919 г. Политиката на принуда, прилагана от победителите, носи само крехки и лъжовни решения; тя е генератор на нови конфликти. Дори мирът, установен просто върху взаимни отстъпки, не издържа дълго пред новите размествания на силите между съперниците. Докато има място за реванш, заплахата от война ще възниква наново. Споразумение, постигнато очи в очи между победители и победени, може временно да приглуши някоя териториална претенция или засегнато честолюбие. Но върху него не може да се основава здрав мир.

В миналото понякога са правени опити чрез многостранни мирни договори да се стабилизира политическата обстановка в някои райони на Европа. Холандия през 1815 г. и Балканите многократно през XIX век бяха обект на европейски конференции; имаше опити за постигане на споразумение между държавите, съставяли бившата австро-унгарска монархия. Вървеше се от огорчение към огорчение, защото се пропускаше да се даде на тези псевдосъглашения освен юридически статут - повече или по-малко изкуствен - също и някаква обща цел, някаква нова надежда, способна да за-

личи старите крамоли. Този извод ни насочи към търсене на общо споразумение, на мир, който не би бил просто ликвидиране на войната, а изграждане на бъдещето.

Когато след войната заложихме първите жалони на европейската политика, всички, които участваха в нея, бяха убедени, че съгласието, сътрудничеството между Германия и Франция е възлов проблем за Европа, че без Германия, както и без Франция, не би било възможно да се изгради Европа.

Германия винаги е била най-опасна при изолация, когато се е опирала само на своите сили и качества, които са големи, когато се е опивала в известна степен от своето превъзходство, особено в сравнение с неуспехите на другите.

V

АНГЛИЯ
НЯМА ДА СЕ СЪГЛАСИ
ДА СЕ ИНТЕГРИРА В ЕВРОПА,
АКО НЕ БЪДЕ ПРИНУДЕНА
ОТ СЪБИТИЯТА

Трудностите, с които се сблъсква идеята за интеграция в Европа, са преди всичко психологически. Тя предполага отказ от суверенна власт в полза на обща власт. Но векове европейските страни са се борили, водели са кървави войни, за да извоюват своята независимост и - което означава същото - да постигнат вътрешното си единство. Затова не могат без съжаление и боязън да се откажат от част от своята самостоятелност; те имат чувството, че трябва да зачертаят своите стари идеали и слава.

За успокоение понякога им се напомня примерът на Съединените американски щати, които така възхитително успяват още преди да бъде изобретена думата да интегрират 48 суверенни щати (държави) във федерална цялост. Но ситуацията не е същата и този прецедент не е убедителен. Без да имат зад гърба си продължително минало на неза-

висим живот, тези щати се освобождават от колониалния режим чрез неколкогодишна война; те търсят формула, въз основа на която да организират своето бъдещо съжителство, но това не може да стане нито от само себе си, нито веднага. Чудесната постройка на американската конституция, издигната върху основите, които Вашингтон, Джеферсън и Хамилтън замислят съгласно духа на своята епоха, става безспорна обща къща едва след продължителни колебания и спорове. И то при положение, че е замислена и изпълнена върху свободен терен, чист от всякакви пречещи стари конструкции. Америка е нова страна, която си прави институции по свой избор, без да се налага да замества предишни институции, нито да търси споразумение с други страни.

Да погледнем от противоположната страна развитието на старите страни в Европа: не желая да посоча надменна и космополитна Англия като особено характерен изразител на европейския дух, която традиционно и инстинктивно се пази от всяка идейна новост, но едновременно с това е толкова гъвкава при адаптирането на старите си институции към новите условия и е толкова находчива при интерпретацията на неписаните си обичаи. Англия изпитва непреодолим предразсъдък срещу точните и строги текстове, които доставят наслада на континенталните юристи; а заедно с това по прин-

цип и при всички обстоятелства тя е настроена враждебно към всяка интеграция, в смисъла, който ѝ приписваме, враждебно към всяка федерална структура. Нейната Общност на нациите¹, която пази като зеницата на окото си и която има приоритет за нея в сравнение с другите международни организации, - тази общност дори не е конфедерация; но тя представлява жива и ефикасна реалност. Ето защо европейската интеграция ще получи може би нейната доброжелателна благословия, но само принудата на събитията ще я застави да ускори своето присъединяване.

Как да се обясни английската гледна точка? Пред очите ми винаги изплува фигурата на моя приятел Ърнест Бевин², който по това време говореше от името на английското правителство. На него му изглеждаше невъзможно, немислимо да има за англичанина, за английското правителство, за английския парламент някаква власт, стояща по-високо от английския парламент. Никакъв аргумент не можеше да разколебае тази позиция, и то не от някакво твърдоглавие - англичанинът е способен на голяма гъвкавост според нуждата, - а в резултат на логично съображение: британското правителство не може да предостави на европейски ор-

¹ Commonwealth - бившата Британска общност. - *Бел. прев.*

² Bevin, Ernest - британски министър на външните работи. - *Бел. прев.*

ган повече власт, отколкото имат органите на Общността на нациите. И тъй като няма никаква следа от наднационалност в Общността на нациите, не е мислимо да се признае наднационална власт и на европейските органи. За англичанина Общността на нациите има предимство не само хронологично, но и сантиментално. Това трябва да бъде разбрано. В началото може би не го схванахме достатъчно и затова се заблуждавахме, че би било възможно да постигнем лесно присъединяване на Англия. В никоя област английското правителство, английският парламент не може да приеме решения, които са взети извън него и може би против него. Англичанинът е много привързан към принципа, който нарича „unwritten constitution“¹. Според него една харта, една конституция трябва да бъде приложима към всяка ситуация и затова не бива да е писана в строг текст. И обратното, във Франция, страната на Декарт, всичко трябва да бъде уточнено в текстове; онова, което не фигурира в текстовете, няма стойност. Това отвращава английския темперамент - особено когато става дума да се откаже от частица от суверенитета; англичанинът не може да си представи, че би станал затворник в продължение на 50 години² на такъв ангажимент

¹ Unwritten constitution - неписана конституция. - Бел. прев.

² 50 години е срокът на договора за Европейското обединение за въглища и стомана, влязъл в сила на 25.VII.1952 г. Договорите за другите две общности са безсрочни. - Бел. прев.

чрез писан текст. Става дума за самозащита на духа, на политическото образование, на националната традиция.

Англия умее да пази дистанция от всичко. Без да се изолира, тя я спазва. В света няма друга страна, която да е по-строга спрямо респекта към дома. Всяко посегателство към дома, всяка намеса, всяко надничане се посрещат с ужас. Организацията с интеграционна цел ѝ прилича в известна степен на проникване в дома, на много тежко нарушаване на неговата неприкосновеност.

Що се отнася до Франция, тя независимо дали е била монархия или република, пет века е изграждала неуморно своето единство от останките на феодалния режим при постоянно оцеляване на провинциалното своеобразие. Великата революция и Империята наложиха суверенната централна власт във вътрешността на окончателно укрепените граници. Ето че искат от нея да се върне в известна степен, да се съгласи да се смеси в общност от 6 или 15 страни, да се подложи на неразбиране или на деспотичния егоизъм на някакво мнозинство. Аз, който съм привърженик на интеграцията, разбирам какво представлява това за Франция като отстъпка от нейната национална гордост, какво означава за законната защита на нейните жизнени интереси, за нейните най-скъпи обичаи.

Германия и Италия, напротив, не познават та-

зи психологическа предпазливост. Тяхното обединение датира от по-малко от век. И едната, и другата има продължителен опит от конфедерален режим, т. е. от обединение на държави, които са повече или по-малко зависими едни от други. На тях им е относително лесно да пренесат върху европейски план своя опит, който ги е запознал с начина на функциониране на такъв режим. От друга страна, крахът на хитлеризма и фашизма изравни до основи всички стари институции. Пътят е свободен за нови идеи. И накрая, да се отреди на тези нации на другия ден от тяхното поражение не само национална, но и европейска роля с равни права и без унизителна дискриминация - не е ли това неочакван късмет? И всичко това преди Германия да е получила мирен договор и преди да бъде допусната в Организацията на обединените нации!

Следователно проблемът за интеграцията се поставя по различен начин във Франция и у нашите съседи; лесно е за противниците на нашата политика да се възползват у нас от тази разлика в ситуацията, да породят тревоги и национална докучливост. Именно Франция, казват ни те, рискува да плати сметката за операцията.

Има лоши чувства, които могат да се събудят. Болезнените спомени от окупацията се противопоставят на добрите намерения по принцип; рани-

те не са се затворили напълно. Първото условие за всяко сближаване е да научим другите да ни разбират такива, каквито сме, с нашите достойнства и недостатъци, с нашите съгласия и несъгласия, с нашите предразсъдъци и навици.

Няма доверие без откровеност, разбирателството е невъзможно при недоразумения.

Европа ще изгради единен дух в многообразието на своите качества и стремежи. Единството на фундаменталните схващания се съчетава с многообразието на традиции и убеждения, с отговорността на личния избор. Съвременна Европа трябва да представлява съжителство, което няма да бъде прост сбор от съперничещи си нации, периодично враждебни, а общност на свободно съгласуваното и организирано действие.

Дали сме тръгнали по грешен път? Резултатът ще зависи в голяма степен от качествата на хората пред нас, от степента на тяхната искреност, от разбирането, на което можем да разчитаме у тях и у техните наследници.

Подобни решения не минават никога без риск. Причината да ги приемем е поуката от старите неуспехи. Старите методи се провалиха.

След много години точно противоположна ориентация няхаме основания нито да се разочароваме, нито да се срамуваме от новия избор. Успяхме най-сетне да ликвидираме чрез добра воля и

реципрочни отстъпки комплекса от вражди, който разделяше Франция и Германия. Това помирение, нещо повече: нашето сътрудничество се оказа не само възможно, но и изгодно за всяка от двете страни и за цяла Европа.

VI

ИКОНОМИЧЕСКАТА ИНТЕГРАЦИЯ
НЕ МОЖЕ ДА СЕ ПЛАНИРА
ДЪЛГОСРОЧНО
БЕЗ ПОЛИТИЧЕСКА ИНТЕГРАЦИЯ

В първия етап на европейското сътрудничество, след враждите, трябва да се постави ОИСР¹. Родена през 1948 г. вследствие на плана „Маршал“ (речта на държавния секретар на САЩ ген. Джордж Маршал на 5 юни 1947 г.), нейната първоначална задача е разпределението на американската помощ, отпусната в пакет на европейските страни-получателки. Тя бързо се превръща в постоянен и конструктивен орган за колективно икономическо действие. Нейната цел е двойна. Първо, постепенно да освободи стокообмена между тези страни, да премахне количествените пречки, които ги измъчват под формата на лицензи и вносно-износни квоти: без да се поставят още под въпрос митническите бариери. ОИСР предлага между другото да улесни европейската

¹ ОИСР - Организация за икономическо сътрудничество и развитие.
- Бел. прев.

търговия, организирайки находчива система за компенсации между слабите и силните валути. Това бе Европейският съюз за плащания¹, който за онези тежки години имаше изключителна ефикасност. Участието на страна със здрава валута като Швейцария допринесе да се разшири многостранният стокообмен. Всеки откри изгода за себе си без рискове и жертви.

Тази организация бе учредена без принуда, без прибъгване до санкции и мажоритарни гласувания. Изглеждаше, че необходимото стабилизиране може да се постигне по пътя на убеждението и добрата воля. Уви, това бе илюзия, донесла бързо разочарование!

За да бъде преодоляно тежкото икономическо разстройство, трябваше страните да се подчинят и да приемат дисциплина и колективна власт. Единдушната добра воля не бе достатъчна. Неуспехите и повтарящите се сривове носеха постоянно противоречие. Франция и други страни се оказаха принудени да се отрекат, да отложат временно и частично либерализациите, които смятаха, че могат да приемат.

Такива прекеждия трябваше да насочват нашата политика към бъдещето.

¹ ЕСП - Европейски съюз за плащания, създаден на 19.IX.1950 г. като валутен орган за многостранни компенсации. Разпуснат на 27.XII.1958 г., когато е обявена конвертируемост на европейските валути спрямо долара. - *Бел. прев.*

ОИСР, вярна на своята враждебност към всяка принуда, предвижда система на свободна търговия, която се противопоставя на системата на Общия пазар. Тя възлага доверие на снижаването или премахването на митническите норми, както постъпва по-рано при разхлабването на квотите. Резултатът би бил несъмнено същият. Ние дадохме предпочитание на системата на Общия пазар, защото открихме в нея комплекс от гаранции и регулиращи норми, които предотвратяват крайностите на прекомерния либерализъм. Прилагаме я между шест страни не поради егоизъм спрямо другите, а защото само те се присъединиха към нашата концепция и приеха нашата дисциплина. Прилагаме обща политика, която е направлявана от законно приет статут, съдържащ ефикасни и гъвкави предпазни клаузи. Ако позволим да се отвори пукнатина в полза на други страни, баражите няма да издържат. Не можем да предложим друго, освен да сключим ограничени споразумения според стоките и страните, откъдето произхождат, когато са съвместими със споразуменията между Шестте. В пределите на тази свобода сме готови да посрещнем всички възможности, които възникват между консорциума на Шестте и Единайсетте от ОИСР¹, разглеждани поотделно или като представители на една зона.

¹ В края на 50-те години ОИСР наброява 17 държави (Австрия,

Европейците, които са свързани от сътрудничество между шест, не желаят да проявяват дискриминация и да се отдалечават от другите. Но те искат да избегнат взривяване на Общия пазар в полза на не толкова солидна и дисциплинирана асоциация. Свързването на двете различни системи би могло да стане на етапи в рамките на временно принципно споразумение, без да се поставят под въпрос съществуващите връзки между Шестте.

Пътят към Европа ни доведе през 1950 г. до раздвоение, при което трябваше да се направи избор. Но преди това той ни изведе до институция, която не изискваше вземането на трудни решения. Става дума за Съвета на Европа. Той имаше като ОИСР широки рамки, защото също изключваше прилагането на дисциплина и на решения, налагани с мнозинство. Асамблеята в Страсбург остава чисто консултативна. Нейният Комитет на министрите може да взема решения само с единодушие. Този извод не принизява ни най-малко заслугите на Съвета на Европа. Неговата асамблея, изразяваща общественото мнение на 17 страни,¹ бе авангард

Белгия, Великобритания, Гърция, Дания, Ирландия, Исландия, Италия, Люксембург, Норвегия, Португалия, Турция, Франция, ФРГ, Холандия, Швейцария, Швеция), от които Робер Шуман изключва шестте от Общия пазар (Белгия, Италия, Люксембург, Франция, ФРГ, Холандия) и така се получава числото 11. През 1959 г. Испания също става пълноправен член на ОИСР. - *Бел. прев.*

¹ В началото на 60-те години в Съвета на Европа членуват Белгия, Великобритания, Дания, Ирландия, Италия, Люксембург, Норвегия, Франция, Холандия, Швеция (в качеството си на държави-уч-

на динамични и смели идеи. Но заедно с това се налага дълбока реформа в посока на утвърждаването на европейска институция с правото да се самоопределя под какъвто и да е статут и обхват на пълномощията.

Ако наложените на новата организация ограничения разочароват онези, които са очаквали здрава конституционна структура, тя би си останала един вид периодична конференция, лаборатория за идеи, която свързва хора с особено високи качества и с различни тенденции. Нейната институционална власт е призната при отсъствието на пълномощия за вземане на решения. Парламентите могат щедро да се ползват от нея, правителствата да правят сондажи в международен план. И вярното е, че всеки продължава да се води преди всичко от националното и от личните си предпочитания. Съветът на Европа не е нито енергийна централа, нито двигател на европейската воля. И трябва да се констатира, че там няма нито оплаквания, нито несправедливост. Страсбург носеше и продължава да носи полза в рамките на своите уставни средства: той е фар, който осветява пътя на Европа.

До 1950 г. нямаше пример за институция, която

редителки); след това се присъединяват Гърция (1949), Турция (1950), Исландия (1950), ФРГ (1950), Австрия (1956), Кипър (1961), Швейцария (1963). Сега организацията се състои от 43 страни членки, сред които и България (1992). - Бел. прев.

да се постави отвъд и над националния суверенитет. Той продължаваше да се смята за ненакърним. Пактовете от Дюнкерк (Франция-Англия, 4 март 1947)¹ и от Брюксел (който добави страните от Бенелюкс, 17 март 1948)² се основаваха върху същата идея, каквато имаше и Атлантическият пакт (4 април 1949)³. Трябваше да се развали очарование то. Трудното бе да се успее в мирно време.

На практика под натиска на събитията от войната страните се поставят по-лесно под колективна власт, защото е по-силна от индивидуалната воля. Но как да бъде приета извън непосредствената заплаха и особено в икономическата област? Франция направи опит през 1950 г.; тя постигна успех

¹ За да засилят европейската си координация в областта на сигурността, Франция и Великобритания подписват на 4 март 1947 г. в Дюнкерк Договор за взаимна помощ. - *Бел. прев.*

² Франция и Великобритания канят в своя Договор за взаимна помощ и трите държави, сформиращи т. нар. Бенелюкс - Белгия, Холандия (Нидерландия) и Люксембург. Петте държави подписват на 17.ІІІ.1948 г. в Брюксел Договор за законна взаимна отбрана, изключително европейска, със срок за 50 години. Клаузата в договора за автоматична военна помощ в случай на въоръжена агресия е насочена първоначално срещу Германия, а след разпалването на Студената война - срещу Съветския съюз. Съгласно желанието на страните от Бенелюкс договорът съдържа по-широки обещания за икономическо и културно сътрудничество и залага началото на регионална организация. Тези обещания не се изпълняват с изключение на няколко споразумения в културната област и за обществено осигуряване - вж. „Изграждането на обединена Европа 1945-1999“, ИК КАМА, 2000 г., стр. 12. - *Бел. прев.*

³ Северноатлантическият пакт е подписан във Вашингтон на 4 април 1949 г. със срок за 20 г. - *Бел. прев.*

въпреки колебанията и възраженията, предизвиквани от навиците и предпазливостта.

Тя го направи в два ключови отрасли, въглищата и стоманата. Това бе ограничен опит в сферата на две производства, но възлови за цялата икономика и също тъй важни за делото на мира и за въоръжаването. Години наред тези производства създаваха условия за все по-люти спорове с Германия. Мислеше се за налагане на забрани върху нейната производствена способност. Международната власт¹ в Рур (ноември 1948 г.) трябваше да бди за това. Бяхме изправени пред много забъркани усложнения, пред неспирни конфликти.

Нашата политика бе преобърната из основи на 9 май 1950 г. Предложихме на Германия и на другите страни участнички асоциация за 50 години без дискриминация и забрани. Цел на асоциираните страни стана разширяването на производството, обединяването на ресурсите, установяването на общи правила, гарантиращи най-голям производствен успех, мирно и лоялно съревнование между бившите съперници. Така между другото за първи път в Европа се появи антитръстово законодателство, социална политика, контролирана от органи, в които сътрудничат на равна основа работодатели и работници от шестте асоциирани страни.

Основополагащата идея, която се оформяше та-

¹ Окупационните сили на страните победителки. - *Бел. прев.*

ка за първи път в международен план, бе за общността, неунищожима общност с практически неограничен срок, ръководена от устав, чието спазване се следи от безпристрастен и независим съд. Ръководството на общността е възложено на Върховен орган, който разполага в рамките на устава с право за вземане на решения, произтичащо от всяка национална власт - правителствена или законодателна. В този смисъл може да се говори за наднационална власт, пазена от наднационално законодателство. Тя дължи съществуването си на съгласувания вот на националните законодатели, но от момента на своята поява общността живее свой живот и е защитена от хрумванията и фантазиите на националната политика.

И това не е само в духовен аспект. След 10 август 1952 г. Европейското обединение за въглищата и стоманата (ЕОВС) е реалност, която функционира, която се защитава, която си проправя път, стреми се да задоволи всички интереси - както на работниците и служителите, така и на работодателите, както на потребителите, така и на националните икономики. То е дело на всички както в напредъка си, така и в трудностите, които трябва да преодолява под публичния и противоречивия контрол на парламентарна асамблея.

Не е изненадващо, че след този успех се появи желание за неговото разширяване в нови облас-

ти. Този път, и за мое най-голямо съжаление, Франция взе не толкова решаващо участие в проектирането на новите общности, добавящи се към ЕОВС. На практика Франция отхвърли Европейската отбранителна общност (ЕОО) чрез вот на своето Национално събрание на 30 август 1954 г.¹ Подобна позиция, която я поставяше в противоречие с досегашната ѝ политика, не ѝ отреждаше занаяпред безспорен авторитет в сферата на европейските инициативи. През 1955 г. новите иници-

¹ Инициативата за създаване на Европейска отбранителна общност (ЕОО) от шестте членки на ЕОВС е на френското правителство. Тогавашият председател на Съвета на министрите на страните от ЕОВС Рене Плевен очертава контурите ѝ пред френското Национално събрание на 24 октомври 1950 г. Той пренася принципите на плана „Шуман“ във военната област и според замисъла трябва под общо командване да се постави европейска армия, обединена до равнище армейски корпус. До лятото на 1954 г. ФРГ и трите от Бенелюкс ратифицират договора за ЕОО. Италия също започва процедура за ратификация. Но парламентарните избори през юни 1951 г. променят съотношението във френското Национално събрание и засилват позициите на противниците на договора: голстите от Сбора на френския народ (РПФ) са противници на каквато и да е наднационалност спрямо суверенните френски въоръжени сили, а комунистите се опасяват, че ЕОО ще помогне за превъоръжаване на Германия. Социалистите и радикалите също се разколебават. Само християндемократическото Народно републиканско движение (МРП) остава вярно на проекта за ЕОО, но то вече не е на власт. На 30 август 1954 г. Националното събрание отказва да оторизира ратификацията още преди да са започнали същинските дебати. С 319 срещу 264 гласа обсъждането е прекратено още на предварителния етап. Договорът не може да влезе в сила без ратификацията на всички подписали го държави и се проваля. Вж. „Изграждането на обединена Европа 1945-1999“, ИК КАМА, 2000 г., стр. 31-36. - *Бел. прев.*

ативи произтичат от Белгия, където факелът е поет от нейния министър на външните работи Пол Анри Спаак¹. Преговорите за Общия пазар и за Евратом се водят в Брюксел, след като е взето решение да им се даде старт на Конференцията в Месина през юни. Това доказва как всяка непосредователност на дадена страна във външната област нанася вреда на нейния престиж и намалява влиянието ѝ. То доказва също до каква степен външната политика на определена страна може да бъде хипотетична поради дисхармония с нейната вътрешна политика.

От този момент става дума да се излезе от изолацията и да се издържи на конкуренция, която не можахме да избегнем; цялата ни икономика ще трябва да бъде на равнището на изпитанието, да се приспособи към новите обстоятелства за мирно съревнование и сътрудничество. Това ще се случи не под знака на военна битка, а на възприетата от целия народ дисциплина, който съзнава, че неговото спасение зависи преди всичко от самия не-

¹ Спаак, Paul-Henri (1899-1972) - юрист, изтъкнат белгийски държавник. Играе голяма роля при създаването на Европейската икономическа общност, НАТО и Бенелюкс (митническият съюз между Белгия, Холандия и Люксембург). Преди и след войната е външен министър и министър-председател. Има голяма роля в преговорите за подписване на Римските договори на 25 март 1957 г., с които се създават Европейската икономическа общност (Общият пазар) и Европейската общност за атомна енергия (Евратом). През 1957-1961 г. е генерален секретар на НАТО. - *Бел. прев.*

го, от неговите усилия и жертви, но също и от сътрудничеството с други страни, с които е солидарен в огромното общо начинание.

Съвременна Европа и всяка от европейските страни трябва да имат някакъв инстинкт за тази взаимна зависимост, да живеят и работят в новия климат на доверие и добра воля, в който всеки дава максимален принос в общността доколкото може и според собствените си умения. По този начин Европа, Западът могат да се спасят пред опасността от враждебни коалиции, които заплашват тяхната цивилизация.

Терминът федерация е юридическата формула на по-задълбочено и хуманистично мислене, богато с нови перспективи. Виждаме как бързо, но логично си проправя път идеята, която, тръгвайки от Общността от 1950 г., разцъфтява в братство, простиращо се отвъд границите.

Още Римският договор предвижда щрихирането на една Евроафрика, която би била обединение на добрата воля и на енергиите в служба на свободно асоцииране на двата континента.

На утрешното поколение се пада да придаде на тези виждания бъдеще и основи в постепенно изграждаща се реалност, в упорито завоювано доверие. Ние вече се осмелихме да извървим много по новия път, след като преди бяхме сковани в национализма и вековния колониализъм. Поне

имаме чувството, че сме поели своята човешка отговорност.

Но трябва да се действа бързо. Всеки ден събитията ни доказват, че нямаме и минута за губене. Все по-очертаващият се провал на ООН изисква успех на Европа.

А как да продължим, как да проектираме развитието на европейската политика?

Преди всичко трябва да се приложат договорите от Рим съгласно тяхната буква и дух с цялата необходима гъвкавост в тази сфера, но без никакъв отказ от целите и принципите. Трябва между другото да се създаде зона за свободна търговия със същия дух на отстъпчивост и настойчивост. Ние не се ограничаваме само с това, което е постигнато или се извършва в момента: трябва да подготвим следващите етапи.

Икономическата интеграция, която реализираме, не може да се планира дългосрочно без минимум политическа интеграция. Това е логична и необходима добавка. Необходимо е нова Европа да има демократични основи; съветите, комитетите и другите органи да бъдат поставени под контрола на общественото мнение, контрол, който да бъде ефикасен, без да парализира полезните действия и инициативи. Европейската интеграция трябва да избегне по всеобхватен начин грешките на нашите национални демокрации и преди всичко

крайностите на бюрокрацията и технокрацията. Усложняването на механизмите и струпването на служби не е гаранция срещу злоупотреби, а точно обратното, понякога те самите са резултат от надценяване и фаворизиране. Административната вдървеност е първата опасност, която заплашва наднационалните служби.

И обратното, необходимо е народите чрез специално избрани представители да бъдат в състояние да следят и подпомагат развитието на институциите. Ще трябва следователно в не много далечно бъдеще да се предвидят общи и преки избори за членовете на асамблеята, която има пълномощия да води дебати и упражнява контрол съгласно Хартата на Общностите. Между другото чл. 138 дава мандат на тази асамблея да изработи такъв проект за избори. Той би трябвало да е еднакъв за всички държави членки. Сигурно е, че духът на единна Европа ще се засили и ще добие още повече плът, ако може периодично да се потвърждава чрез гласуване в европейски мащаб. Избирателят ще бъде включен в единно избирателно тяло и ще се произнесе върху целите, интересувачи всички асоциирани територии. Следователно идеята заслужава да бъде приета и пусната в действие без отлагане.

Друг етап, който не е предвиден от сегашните споразумения, ще бъде по-важен и по-труден. Той

ще означава да се интегрират не само избирателите, но и политиките. Решенията с международен обхват ще могат да се вземат само колективно от асоциираните държави.

Трябва да се постигне съгласие за смисъла на това понятие. Възможно е да си представим, че тези страни биха се ангажирали да се консултират помежду си, преди да поемат изолирани инициативи с определена тежест (Суец, Ливан). По този път може да се отиде и по-далеч и да се организира колективно дипломатическо действие, което би предшествовало всяка индивидуална акция; страните да си забранят по-специално да изправят сепаративно другите пред каквито и да било свършени факти.

Това би било огромен напредък. Но възможно ли е отсега да се сключи споразумение, според което правителствата и парламентите да се подчиняват на всяко решение, което би било взето не чрез единомислие, а чрез мнозинство на държавите или чрез мнозинство в общото събрание? Говорим за много сериозни решения, които поставят под въпрос мира и войната, т. е. живота на гражданите, независимостта на нацията, целостта на нейната територия.

Не вярвам, че ще бъдем достатъчно зрели за такова прехвърляне на отговорностите, при които едно мнозинство на международната воля би се на-

ложило над националната воля в област, където съществуването дори на една страна би било поставено под въпрос. Какво разпалване на страсти и подозрения би ни заплашило!

Но дори самата идея за федерално правителство и за федерален парламент би предполагала според мен такава власт за вземане на решения с мнозинство, обвързващо федерираните държави.

Мисля, че бихме прескачали етапи, ако преждевременно и непредпазливо тръгнем по пътя на отказа от национален суверенитет по въпросите от жизнена важност. Така бихме рискували да повторим опита на ЕОО с неговите разочарования и сътресения.

Най-сигурното средство да се предпазим от опасностите на войната и зависимостта е нашата споеност по всички въпроси - икономически, политически и военни. Тясното сътрудничество, което ще се установи във вече създадените европейски общности, ще ни накара да премисляме всичко през призмата на споделените интереси и отговорности. Ще свикнем да анализираме всичко не само през стриктно националната гледна точка. Естествено няма да пренебрегваме националните съображения, но ние ще ги преоткриваме също и неизбежно през колективния аспект. Ще ги включим заедно с другите във взаимна зависимост. Така ще трябва, тръгвайки от националното, да му се на-

мери място в ансамбъла, където всичко трябва да се свързва и допълва.

Ще трябва да възприемаме и разбираме особена гледна точка на другия, както той ще прави същото усилие спрямо нас.

Така външната политика няма да бъде занапред противопоставяне на антагонизми, които се сблъскват, а приятелско и превантивно изглаждане на съществуващите различия, които се признават и се обсъждат, без да се раздухват.

Опитът в отношенията между Франция и Германия е достатъчен да ни изпълни с оптимизъм и вяра.

VII

ПРОИЗХОД, ЦЕЛ И СЪЗДАВАНЕ НА ОБЕДИНЕНИЕТО ЗА ВЪГЛИЩАТА И СТОМАНАТА

На доброжелателни приятели, които понякога ме питат за моята роля като министър на външните работи при замислянето и подготовката на договора за ЕОВС, се изкушавам да отговоря, пародирайки - при съвпадение на нещата - думите на маршал Жофр, казани за битката на Марна: „Не знам кой я спечели, но добре ми е известен онзи, който я загуби.“¹

В началото на 1950 г. имахме чувството, че вървим пред двойна криза: политическа и икономическа.

¹ Marechal Joffre (1852-1931) - произведен в звание маршал през 1916 г. Печели битката срещу настъпващите германци на река Марна на 6/13.IX.1914 г. Германците са спрени на 44 км от Париж. Жофр дава заповед да се контраатакува и противникът се стъписва от неговата тактика, защото очаква глуха отбрана. Но генералът спира внезапно контранастъплението си и е обвинен, че е пропуснал уникална възможност да обърне хода на войната. Той обяснява, че конете са били изтощени и не могли да продължат. - *Бел. прев.*

Първо политическа криза, що се отнася до отношенията ни със СССР. Конференцията в Розовия дворец (юни 1949 г.)¹ сложи край на блокадата на Берлин, но никакво съгласие не бе възможно за уреждане на текущите проблеми: Германия, Австрия, Триест и пр.

Колкото до Германия, новата политика, възприета чрез споразуменията в Лондон (юни 1948 г.)²: политическото и икономическото възстановяване, последвано от пускането в действие на плана за създаване на западна германска федерация (септември 1949)³, от споразуменията в Петерсберг (ноември 1949) - тази политика остави да зрее тревога. Тя се прилагаше със стари методи: грубо спазарени отстъпки, които колебаещите се и предпазливи победители изтръгват от унизените победе-

¹ Парижка конференция на министрите на външните работи на четирите държави победителки - Великобритания, САЩ, СССР и Франция, състояла се от 23 май до 20 юни 1949 г. - *Бел. прев.*

² Споразумение в началото на юни 1948 г. на трите западни страни победителки - Великобритания, САЩ и Франция - за икономическо и политическо обособяване на западногерманската държава. Още същия месец е извършена парична реформа в западния окупационен сектор в Германия. СССР обвинява Запада в разкол на Германия. - *Бел. прев.*

³ На 15 септември 1949 г. западногерманският бундестаг и бундесрат, сформирани въз основа на изборите на 14 август, избират за първи федерален канцлер на току-що създадената западногерманска държава 73-годишния Конрад Аденауер. През октомври 1949 г. се обособява в отделна държава и съветската окупационна зона в Източна Германия под името Германска демократична република. - *Бел. прев.*

ни, чувстващи все повече своите възраждащи се сили. Моралното възстановяване не вървеше ръка за ръка с възстановяването на политическите свободи.

Особено колебливата Франция пресмяташе опасностите от всеки нов отказ от права, смятани като източник на гаранция.

Статутът на Саар и Рур, определен едностранно без участието на Германия, представляваше между другото особен източник на неразбирателство.

Икономическа криза: недостигът на въглища налагаше разпределяне между всички вносителки на произведенията в Германия въглища, разпределяне, наложено от съюзническите органи, а от януари 1948 г. от Комитета за въглищата на Икономическата комисия за Европа със седалище в Женева и после от Европейската организация за икономическо сътрудничество (ЕОИС)¹, без да се взема мнението на Германия.

В края на 1949 г. със споразуменията от Петер-

¹ ЕОИС - Европейска организация за икономическо сътрудничество (16.IV.1948-14.XII.1960). Учредена в Париж от 16-те страни, които приемат плана „Маршал“ (Австрия, Белгия, Великобритания, Гърция, Дания, Ирландия, Исландия, Италия, Люксембург, Норвегия, Португалия, Турция, Франция, Холандия, Швейцария и Швеция). После се присъединяват Германия и Испания. Служи главно за разпределение на американската помощ (12 млрд. долара до края на 1951 г.) В края на 50-те години ЕОИС загубва смисъл, защото ролята ѝ е иззета от ОИСР. - *Бел. прев.*

сберг Германия се присъединява към Международната администрация на Рур, но със свито сърце; защото този орган, базиран върху окупационния режим, взема решения, особено в сферата на разпределението на въглищата, според гледната точка и интересите на победителите.

Признавайки необходимостта от възстановяване на германската икономика и от постепенното връщане на нейната независимост, победителките се стремят да ѝ наложат в същото време трайни забрани: ограничаване на производствения потенциал, преди всичко на стомана, на кораби с голям тонаж, забрана на някои производства с военно предназначение.

Изправени пред тази ситуация, трябваше да променим духа, ориентацията на нашата политика, както старите вражди се изместят от лоялно сътрудничество с равни права и задължения.

Така отношенията между двете страни се оказаха окончателно излекувани и освободени от кошмара на възможен нов конфликт.

Тази първостепенна цел съвпаднаше отгоре на всичко с грижите от икономически характер, които надхвърляха рамките на френско-германския проблем и бяха обърнати към бъдещето на Европа.

Нашият континент страдаше не само от традиционното раздробяване, дължащо се на историческото му развитие, но и от ново разделение

между Изтока и Запада, родено от последната война. Почти пренаселената и все повече индустриализирана Западна Европа, загрижена да си осигури пазари за своите стоки, както и финанси за вноса на суровини, продължаваше да бъде разделена на двадесетина държави, които вместо да се разбират и да се допълват, като улесняват преди всичко своята вътрешноевропейска търговия, се впускаха в безпощадна конкуренция помежду си, преминаваща границите на здравия разум и законността. И това ставаше по времето, когато останалият свят се организираше в огромни икономически блокове.

Практически проблемът се състоеше в организиране на Европа в посоката на нейното обединение чрез постепенно премахване на бариерите, които пречат на циркулацията на стоки, като за целта се прилага разумна координация на производството в различните страни, на техните инвестиции, на износа им и накрая като се даде свобода на движението на хора и капитали.

Очевидно е, че тези икономически цели можеха да бъдат постигнати само чрез нова политическа структура.

Не мислехме, че трябва да започнем чрез европейска федерация. Но съвпадението на двете категории проблеми (френско-германският и европейският) ни накара да се замислим за конкретно ре-

шение, което би могло да отговори и на едните, и на другите въпроси.

Никой не би могъл да претендира да предприеме незабавно и едновременно изследване на всички европейски икономически сектори. Поради техническите усложнения и поради особеностите на духа трябваше да се действа на етапи, изборително.

За този частичен експеримент ни се откри една подходяща сфера: възлицата и стоманата; изглеждаше ни, че те ни предлагат всички условия за технически успех, за едновременна политическа и икономическа резултатност. В миналото и до 1950 г. те бяха обект на съперничество, а сега предлагаха възможност за мирно и конструктивно сътрудничество.

Тези ключови индустрии наброяваха относително ограничен брой предприятия (хиляда в шестте страни на Общността), които използваха сходни методи на производство, имаха относително малобройна работна ръка с еднаква професионална подготовка. Оръдията им на труда бяха сходни, макар и модернизирани в различна степен в отделните страни. Те бяха независими от климата и от местните обичаи за разлика от селското стопанство, например. Изглеждаше, че тяхната координация може да стане без прекомерни усилия.

И производителят, и консуматорът имаха интерес тези два крайно необходими продукта да станат достъпни при най-добри условия на един много голям пазар. Разширяването на този пазар бе гаранция за икономически растеж и за издигане на общото жизнено равнище; той правеше възможно по-доброто разпределение на продуктите, като улесняваше доставките на суровини и износа и вследствие на това намаляваше опасността от свръхпроизводство и безработица.

Между другото ставаше възможно и да се рационализират методите и оборудването благодарение на специализирането на предприятията чрез разпределяне на задачите и инвестициите в разширения пазар.

Но отвъд тези икономически перспективи ние съзирахме преди всичко непосредствените изгоди, произтичащи в политическата сфера.

Сключването на траен и контролиран съюз в областта на въглищата и стоманата означаваше да се отнеме на всяка страна участничка възможността не само да воюва, но и да се готви за война против своите партньори; защото не може да се прави война, когато няма свободно опериране с енергия и метал, които са основата на всяко военно производство.

Находчивата и добре премерена идея трябваше да се приложи в практиката. Това стана за рекордно кратко време: за по-малко от година договорът бе изработен и подписан.

Позволете ми да изтъкна тук заслугите на един сам по себе си изключителен човек, моя приятел Жан Моне. Това е същият Жан Моне¹, който заедно със свои сътрудници в един малък хотел на улица „Мартиняк“ скицира за няколко месеца, без реклама, без знанието на обществото и дори на правителството идеята за общността за въглищата и стоманата.

Знаехме, че тази идея ще предизвика след появата си, и особено при появата си, недоверие и дори известна враждебност. Налагаше се да бъдат изпреварени безбройните и безкрайни спънки, вместо да се приложат обичайните методи за многобройни предварителни консултации.

На министъра на външните работи се падаше да поеме патронажа и да даде гаранция, като запи-

¹ Monnet, Jean (1898-1979) - френски икономист и дипломат със заслуги за модернизирването на френската икономика след войната. Близък приятел на Робер Шуман. През май 1950 г. двамата предлагат създаването на Европейско обединение за въглища и стомана. Моне е пръв председател на неговия върховен орган, който е независим от правителствата. През 1955 г. той организира Комитет за Съединени европейски щати и е негов председател до 1975 г. През 1976 г. получава званието „почетен гражданин на Европа“.
- Бел. прев.

ше на своя сметка политическите рискове на инициативата. Повече свързан с политическите грижи, той имаше навика да се доверява за техническите аспекти на проблемите на специалисти, запазвайки за себе си отговорността да избира хората, да приема или да отхвърля техните изводи и да ги защитава в правителството и пред парламента.

Така на две заседания между 3 и 9 май 1950 г. проектът бе предложен на Министерския съвет, който до момента изобщо не знаеше какво се готви. За пет дни френското правителство бе посветено и прие.

Преди да хвърлим тази бомба, трябваше да знаем как биха я посрещнали главните ни партньори. Основният партньор в преговорите за нас бе федералното правителство и затова си осигурихме преди 9 май принципното съгласие на федералния канцлер. Без това одобрение нямаше да е възможно нищо. Другите правителства - британското, италианското, американското и на страните от Бенелюкс, бяха информирани 24 часа преди официалното прокламиране на идеята.

Изненадата бе всеобща. Никой не очакваше подобна инициатива - нито във Франция, нито извън Франция и особено не от страна на Франция. Успях да измеря това изумление (и думата е слаба), когато на 10 май отидох в Лондон за конференция, планирана от по-рано. Веднага усетих, че проектът

ни бе предизвикал хлад у нашите английски приятели. Жан Моне ме придружаваше. Дадохме уточнения за нашите идеи - не само на развитите накратко в декларацията от 9 май¹, но също за разсъжденията ни, за крайните ни намерения. Тази размяна на мнения, първо устна, а след това чрез ноти, продължи много седмици. Разбра се, че не става дума за един от онези дипломатически „фойерверки“, които правят голям шум, но не вършат работа. Този път бе на сериозно. Срещнахме достатъчно разбиране. Някои лейбъристи - правителството още принадлежеше на тази партия - се ентузиазираха от идеята, която им развихме, и ми изразиха своето пълно съгласие и подкрепа. Това бе първата реакция. След размисъл обаче нашите английски приятели решиха, че проектът трудно би се приспособил към обстановката в тяхната страна и към британския дух.

От френска страна очаквахме, че Англия би се присъединила напълно към нашия план с някои забележки може би. Но размера на пропастта, която ни разделя, оценихме в момента, когато поискахме да се свика конференция с участието само на страните, приели предварително принципа за наднационалност. Изискването за такова принципно съгласие доведе до раздвоение. Но още от май 1950 г. предложихме на Великобритания да се присъе-

¹ Декларацията „Шуман“. - Бел. прев.

дини към Общността просто чрез договорна връзка и без институционално подчинение.

Фактът, че Германия публично заяви своето присъединяване и че Франция реши да продължи своя проект дори само с един партньор, накара най-напред Италия да се присъедини, а след това и страните от Бенелюкс, които междувременно бяха информирани точно за нашите намерения и схващания.

На 20 юни 1950 г., т. е. само шест седмици след нашата декларация от 9 май, започна важна конференция под председателството на г-н Моне. В нея участваха делегации, пратени от шестте правителства. Всяка делегация изразяваше свободно и противопоставяше различни концепции, без да се чувства ограничена от строги инструкции, без да смята, че главната ѝ задача е твърдо да брани националните интереси. Делегациите се събраха около масата за преговори с желанието да сътрудничат на общо дело, заедно да изградят наднационална структура, в която се пресичат и спояват националните интереси. Тесният индивидуализъм бе заменен от истински екипен дух, от сътрудничество и взаимно разбиране. Тази промяна на климата представляваше вече огромен напредък.

Факт бе, че френското правителство, например, не даде никакви точни инструкции на своята делегация. То ѝ позволи пълна свобода, като само под-

държаше контакт с нея и бе на нейно разположение, за да ѝ предложи при евентуално искане информации или мнения. Делегацията имаше право да се обърне към всички интересувачи я административни структури, за да си набави статистически данни, юридически и технически становища, от които се нуждаеше за работата си. Представители на тези служби участваха в делегацията, и по-специално служителите на Министерството на външните работи, на дирекциите за металургия и въгледобив, както и на външния отдел на финансовото министерство. И обратно, отрасловите министри не участваха и затова не се изказваха в този етап на дискусиата. При нужда бе искано мнението и на други служби и частни лица.

Появи се деликатен проблем: как да се установи и поддържа връзка между делегациите и представителите на частните интереси? Частните интереси, т. е. собствениците на различни металургични предприятия, а също национализираните мини, наемните работници, потребителите и търговците. Нашият план предвиждаше да бъдат отчетени всички интереси в бъдещата структура, а не само интересите на производителите и на работниците. За първи път в международен план се държеше сметка и за интересите на потреблението. Нямаше трудности, що се отнася до работниците; синдикатите се бяха приспособили отлично към този метод. Тяжно-

то мнение бе поискано още в началото с изключение на сежетистите¹, които отказаха всякаква подкрепа, след като преди това се колебаха две седмици. Всички некомунистически синдикати участваха в изработването на договора. Не липсваха критики и упреци. Асоциациите на производителите се оплакваха, говоря само за Франция, че не са били питани достатъчно от делегацията за тяхното мнение, че са били поставени пред свършени факти. Не ми се ще да разследвам доколко критиките са били основателни. Несъмнено имаше проблеми във връзката; може би известна несъвместимост на чувството за хумор. Но когато работата бе свършена, когато текстовете бяха скрепени с договора, трябва да признаем, че от страна на всички заинтересовани имаше лоялно сътрудничество.

Но френският парламент не беше доволен. Като министър на външните работи бях поставен на прицел. Френският парламент искаше да бъде в течение, бих казал всекидневно, за състоянието на работата. Това технически бе невъзможно. Когато се обсъжда толкова дълъг и сложен текст, не би могло дума да става да се докладва всекидневно на двете камари. Парламентът не бързаше да се произнесе. Силата на парламентарната нерешител-

¹ C.G.T. - Confédération générale du travail. Обща конфедерация на труда, създадена през 1885 г. Най-големият профсъюз във Франция, свързан тясно с комунистическата партия. - *Бел. прев.*

ност е толкова голяма, че всяка преждевременна стъпка би спънала хода на работата. Затова мислех, че ако искаме да успеем, трябва да поемем риска да засегнем някои чувствителни места, да предизвикаме доброжелателно нетърпение. Трябваше за минимално време проектът да бъде приключен. Не можехме чрез отсрочване да пропуснем възможност, която никога повече нямаше да ни се яви.

По конституция впрочем нямаше никаква трудност: правителството само преговаря за договорите, а в дадения случай дори не ставаше дума за същински преговори, а за разискване на проект, който да бъде представен на различните правителства. Министрите се намесиха едва накрая, когато текстовете бяха готови, като си резервираха правото за евентуални възражения - говоря все от френска гледна точка - по въпросите от политически характер.

Първите правителствени заседания на шестте страни станаха през март 1951 г., т. е. около шест седмици преди подписването. До този момент шестте делегации вършеха работата си спокойно, съвместно и дискретно на улица „Мартиняк“, всяка от тях поддържаща, както казах, контакт със своето правителство. От френска страна впрочем развитието на текстовете се следеше от комисия, сформирана от специално интересуващите се министри.

Договорът бе подписан на 18 април 1951 г. в Париж. Ратификацията бе по-бавна от изработката му.

Трябваше да се произнесат 11 парламентарни камари (само Люксембург между шестте страни има еднокамарен парламент). Преди ратификацията трябваше да се избере мястото, където ще се помещава централата, както и членове на различните органи. Противно на нашите очаквания изборът на хората не представляваше никаква трудност. За 20 минути бяха определени всички членове на всички ръководни органи, защото повечето от тях бяха видени как работят и защото препоръките на правителствата вдъхваха доверие. Но изборът на домакин постави големи трудности. Едва в 6 ч. сутринта, след драматично на моменти нощно заседание и с помощта на общата отпадналост, дербито бе спечелено на първо време от един аутсайдер - Люксембург.

На 10 август 1952 г., след размяна на ратификационните документи, договорът за Общността влезе в сила. Същия ден британското правителство акредитира към Върховния орган специален постоянен посланик, подпомаган от 20-членна делегация. По-късно много други страни изпратиха постоянни представители или наблюдатели.

Така, без да се мръщят, страните, останали извън Общността, се стремяха да се сближат с нея, да влязат в контакт, да поддържат връзки и евентуално да подготвят - което желяхме - споразумения или асоциации.

Ето първата ефективна реализация на плана за обединение на Европа. Пробивът е извършен и неизбежно ще се разширява. Такова бе намерението ни. Декларирахме го на 9 май, не го криехме.

В епоха, когато всичко е във ферментация, трябва да се прояви решителност. Най-лошата позиция в политиката е нерешителната или да се вземат едно след друго противоречиви решения. Не бива да сме слабохарактерни и да се отказваме от всичко, щом се появят първите трудности. Нищо нямаше да предприемем, ако не вярвахме в правотата на нашите идеи. Днес с голямо задоволство констатираме, че не се случи нито една от катастрофите, предвещани от нашите противници. Равносметката е положителна. Нищо не ни накара да мислим, че сме се излъгали, точно обратното. Замряха най-острите критики. В наше време не се случва често някоя политическа инициатива с подобен размах да постигне толкова бързо положителен резултат.

VIII

СЛУЖБАТА НА ЧОВЕЧЕСТВОТО
Е ДЪЛГ
РАВНЯВАЩ СЕ НА ДЪЛГА,
ДИКТУВАН НИ ОТ ВЕРНОСТТА
КЪМ НАЦИЈАТА

Ето един свършен факт: онези, които се определят като европейци, т. е. привържениците на обединена Европа, станаха легион - поне в страните, където мненията се изразяват свободно. Вярно е, че не винаги има съгласие за начина, по който да се направи тази Европа, нито за броя на участващите страни. Има Европа на шестте, на седемте, на единайсетте, на осемнайсетте. На практика европейските инициативи са многобройни и понякога се преплитат. Но сигурно е, че проблемът се поставя почти навсякъде и Европа започва да изпитва към него нещо повече от благоприятна нагласа.

За нарастващ брой европейци Европа изглежда като единствен възможен изход, като едно от здравите ядра на бъдещата политическа структура на света.

Рим и Византия, подкопани от вътрешните си разединения, загиват от глупавите си съперничества. Днешна Европа, макар и да не е стигнала до такава степен на разпадане, е заплашена от сходно зло. Раздробяването забавя нейното възможване; враждите между европейските нации я изтощават пред лицето на съперническите блокове. Не е достатъчно да изградим нова стена, да се окопаем отвъд Рейн или край Дунав; това би била изкуствена и илюзорна отбранителна линия. Дивизиите на атлантическата армия не могат да бъдат същото, каквото са били дълго време римските легиони в Германия - непреодолима преграда. Нашата сигурност не се свежда до въпроса за резервите от оръжие. Нищо от това не е нито пренебрежимо, нито решаващо. Онова, което има стойност преди всичко, е съгласието между народите, които се сплотяват зад тази отбранителна линия, това е енергията, с която обединяват своята воля и координират действията си.

Европейците ще се спасят, доколкото осъзнаят нуждата от солидарност срещу общата опасност. Европа трябва да престане да бъде географски сбор на противопоставящи се държави и да стане общност на отделни, но свързани нации в общи усилия за отбрана и изграждане. Не става дума за временна мярка, предназначена да

предотврати изключителна опасност или да запълни пробив в рухваща стена. Европа има нужда да живее по-добре, като обедини изобилието си от ресурси. Тя трябва да стане дейна цялост, съзнаваща своите особености и организирайки се съобразно своите нужди и своите възможности в свят, който престава да бъде безформена и объркана маса, пробуждаща се само при спорадични конфликти. Въпросът за Европа е поставен по този начин независимо от комунистическата или азиатската заплаха, която му придава обаче по-актуален и по-спешен характер. Съвременните тревоги са непосредствена причина за европейско обединение, но не и смисъл на неговото съществуване. Според конкретните обстоятелства, в които Европа ще се изгражда, тя ще бъде повече или по-малко завършена. Ще бъде ли някога? Никой не може да каже. Но това не е причина да се отлага обединението. По-добре е да се започне, отколкото да се отстъпва, очакването на най-добри условия е жалко извинение за бездействие.

Частичният успех има стойност не само като демонстрация; той е нещо повече от прецедент, на който се позовават и който окуражава; той е начало, отправна точка за по-амбициозни дела. Нашата задача е преди всичко да вдъхнем на народите си доверие в самите тях, да не ги оставяме да се

вцепенят от заплахата, да обединим ресурсите на нашата западна цивилизация и така да издигнем - не панически, а съгласно конструктивен план - прегради срещу причините за разрушителни изригвания.

Европа изведе човечеството към неговия разцвет. На нея ѝ се полага да посочи нов, противоположен на заробването път чрез приемането на многообразието на цивилизациите, които ще се развият при взаимно уважение.

Големият проблем за мира опира до отношенията между Изтока и Запада, между западния свят и съветския свят. Този съвременен проблем съдържа не само собствени трудности, но е свързан с всички други нерешени проблеми - за Германия, за Австрия, за Балканите, за Близкия изток, за Далечния изток. Между другото, той доминира при решаването на въпроса за нашите военни разходи и следователно за нашето икономическо и финансово състояние. Можем да твърдим, че ако успеем да установим траен начин за съвместно съществуване със съветския режим, не само ще направим решителна крачка към мира, но ще се доближим към края на всички социални и политически тревоги.

В резултат на нашето неразбирателство със Съветска Русия Европа и Германия са разделени на две, континентален Китай стои извън Общността

на нациите¹, хартата от Сан Франциско² е доведена до безсилие. Инициативите, които предприехме и ще предприемем за изграждане на Европа и за нормализиране на отношенията ни с Германия и Япония, не могат да стигнат до окончателни решения, докато Русия не възприеме по-конструктивна позиция от обичайното си вето³ и студената война, която изобрети.

Студената война е начин да се постигнат някои цели на същинската война, без самата тя да започне; чрез вражеските сили да се поддържа страх от войната и така да се предизвикват вътрешни трудности или конфликти с трети страни; да се спъва нормалното функциониране на международните институции, занимаващи се с поддържане на мира. Студената война залага на умората като резултат от постоянно поддържаното напрежение. Срещу опасността от нервно напрежение режимът на свободата се защитава по-зле от тоталитарния режим, защото свободно изразяваното обществено мнение не следва официал-

¹ Авторът има предвид Организацията на обединените нации, в която до 25.X.1971 г. мястото на Китай се заема от Тайван. - *Бел. прев.*

² Уставът на ООН, подписан на 26.VI.1945 г. от 50 държави, които се смятат за учредителки на световната организация. България се присъединява към ООН на 14.XII.1955 г. - *Бел. прев.*

³ Става дума за честата практика на СССР през 50-те и началото на 60-те години да се възползва от правото си на вето в Съвета за сигурност на ООН. - *Бел. прев.*

ните внушения и противоречията могат да изиграт корозираща роля.

Студената война е несъвместима с искрената воля за мир, която се стреми към разбирателство, водещо към разведряване. Отказът от студената война не означава просто сменяне на тактиката заради нуждите на пропагандата и за изваждане от релси на противника.

Не е достатъчно да се афишира привидна добра воля, да бъдат приети или предложени спекулативно преговори, като дори се отхвърлят неудобните предварителни условия. Има хиляди начини да се протакат преговорите, особено когато са започнати без достатъчна подготовка, като се използват сложностите в процедурата и след това в случай на неуспех се експлоатират новите разочарования, които няма как да не дойдат след събудените надежди.

Такива са нашите рискове. Но също така е възможно - и това е нашият днешен шанс - народите, поставени под съветски режим, да покажат непреодолимо желание за разведряване, да поискат отдих, след като са държани в напрежение през толкова години въображаема заплаха от агресия. Възможно е този път да бъде признат и приет от всички като общ интерес да се постигне помирение, поне временно, и да се насочат силите към възстановяване и общо благо; не скриваме, че не-

обходимостта да се налива в кандилото революционен идеал ще си остане същност на марксистката доктрина, която би отстъпила пред непосредствените нужди, но само до деня, когато разногласията между съюзниците, отслабването на тяхната бдителност и грешките на закостенелия капитализъм биха отворили по-добри перспективи за революционната експанзия. Не бихме искали да изключим такава интерпретация на най-новите събития.

При благоприятна хипотеза пред всички ни ще се изправят основните проблеми, които мирът трябва да разреши. Ще трябва да се намерят не само изчаквателни формули, които отпращат за по-късно истинските решения, но да се поставят основите на общоприемлив статут. По-специално да се намери решение за Германия, което би направило възможно нейното мирно обединение чрез свободни избори в рамките на конституционни принципи, гарантиращи ѝ независимост като суверенна държава и свободите на демократичен режим, както в същото време другите нации, по-специално нейните съседи, включително Русия и сателитните ѝ страни, получат гаранция срещу всяка бъдеща прищявка за реванш и хегемония. Това означава улеснение за обединена Германия да се присъедини към мирна организация в Европа, каквато предвиждат западниците и за която са готови да

говорят с пълна откровеност. И обратно, неутрализацията на Германия би била несъвместима с търсената цел; забраната за избор в близка перспектива ще означава за нея да си запази правото на избор за момент, когато ще стане достатъчно силна, за да се наложи над всички.

Проблемът за Германия и специално проблемът за Европа ще намери задоволително решение не чрез връщане към старата игра на интриги и съюзи, а чрез създаване на обширна общност, достъпна за всички, които дават гаранции за дух на мирно сътрудничество не само с партньорите си, но и с трети страни.

Не е трудно да оценим пътя към целта. Притесняваме се, че като установим какви огромни трудности ни чакат, ще се изправим ако не срещу зла воля, поне срещу неразбиране или непробиваем страх.

Надеждите, с които желяем да се свържем, се основават върху желанието за мир, което се потвърждава всекидневно сред народите и което накрая ще бъде наложено на техните ръководители; основава се върху постигнатия вече действителен напредък в сътрудничеството между някогашните врагове; върху нашата воля да не отслабваме усилията си за постигане и на частични успехи, надявайки се, че нашето търпение и порядъчност ще надвият колебанията и съпротивата.

Въпросът е дали е възможна международна общност и в каква степен. Досега видяхме частични инициативи. Може ли да се мечтае за обща организация, включваща практически всички страни на света? Трябва да погледнем нещата съвсем открито, като реалисти, не само в светлината на идеите, но и на опита, който натрупахме както от Обществото на народите¹, така и от Организацията на обединените нации.

Съществуването на такава универсална общност е по-скоро символично отколкото реално. Връзките между различните страни често са въображаеми, а различията са огромни. Участвал съм нееднократно в заседанията на Обединените нации. Говори се преди всичко за споразумения, които съществуват между страните - и щом се говори за тях, това вече е важно, - но щом се наложи да се ограничи дебатът до обединяващото, то не би могло да запълни и една сесия на година. Тази организация е необходима, тя е полезна, но при условие, че не ѝ се приписва сила, ефикасност, която не ѝ подхожда. Тя може да служи за рамка при арбит-

¹ Общество на народите (ОН) - международна организация, съществувала между Първата и Втората световна война. Създадена по инициатива на държавите победителки - Англия, Франция и САЩ (впоследствие САЩ не влизат в ОН). Седалище в Женева. Не оправдава надеждите да служи като организация за колективна сигурност и международно сътрудничество. Закрита през април 1946 г. след създаването на ООН. - *Бел. прев.*

раж, за санкции, но до това се стига рядко. Тя има превантивна роля, прилагана многократно при локални конфликти, но главният орган, който трябва да служи на тази цел - Съветът за сигурност, е парализиран от правото на вето, което е недостатък в структурата, но което трудно може да се отмени: няма как да възприеме слепешката законът на бройката в асамблея, в която членуват повече от сто тъй различни страни.

Има още едно полезно действие на Обединените нации - взаимната помощ, намесата в подкрепа на развиващите се страни, което е много важно и носи голяма полза.

И преди всичко - струва ми се, че това е важно, - за да не се изкушаваме да принизяваме прекалено несправедливо тази институция и при условие да не се преувеличава ролята ѝ, тя е средство за контакт, възможност за срещи, за размяна на идеи, за противопоставяне на тези, за разкриване на съществуващите предразсъдъци. Това може не само да допринесе за известно разведряване, но също да подготви условията за снижаване на граничните бариери и за преодоляване на предразсъдъците. Засега обаче - и за това може да се съжалева, макар и да е факт - големите конструктивни усилия за мир се полагат извън Обединените нации. Това доказва, че авторитетът на световната организация не е достатъчно здрав, достатъчно ут-

върден, за да може да поеме разрешаването на най-трудните и най-деликатни проблеми.

Истинската общност предполага някои специални връзки. Страните не се сдружават, ако не чувстват помежду си нещо общо, и общото преди всичко трябва да бъде поне минимумът доверие. Необходим е също минимум еднакви интереси, иначе се стига до просто съжителство, но не и до сътрудничество. За разбирателство и изграждане на тесен съюз не е противопоказно всеки да се отличава в известна степен, но заедно с това е необходима сигурност, че съществуват достатъчно връзки и общи идеи. Да се служи на човечеството е дълг, който се равнява на дълга, диктуван ни от верността към нацията. И това е валидно в момент, когато се насочваме към концепцията за свят, в който ще се развият все повече идеите и търсенията на онова, което обединява нациите, на общото между тях и в който ще се търси смекчаване на различията и противоположностите.

Европа издирва себе си; тя знае, че държи бъдещето си. Никога не е била толкова близо до целта. Господ да ѝ помага да не изпусне своя час, последния шанс за нейното спасение!

Световният мир може да бъде опазен само със съзидателни усилия, съпоставими с опасностите, които го заплашват.

Приносът, който организирана и жизнена Евро-

па може да даде на цивилизацията, е жизнено важен за поддържането на мирни отношения. Изявявайки се повече от 20 години като лидер за обединението на Европа, Франция винаги е имала за цел да служи на мира. Ако воювахме, Европа нямаше да се изгради.

Европа не може да се изгради с един замах като цяла конструкция: тя ще се прави чрез конкретни действия, пораждащи най-напред солидарност. Обединяването на европейските страни изисква да бъде премахната вековната вражда между Франция и Германия: започнатото дело трябва да засегне на първо място Франция и Германия.

Заради тази цел френското правителство предлага да се пристъпи незабавно към действие в ограничен, но решаващ сектор:

Френското правителство предлага да се постави цялото френско-германско производство на въглища и стомана под една Върховна обща власт, в организация, отворена за участие на други страни от Европа.

Обединяването на производството на въглища и стомана ще гарантира веднага установяването на общи основи за икономическо развитие, първи етап на Европейската федерация, и ще промени съдбата на райони, които дълго време са били обречени на производство на оръжия, чиито жертви най-често са били самите те.

Така създадената солидарност в производството ще покаже, че всяка война между Франция и Германия става не само немислима, но и материално невъзможна. Учредяването на този мощен производствен съюз, отворен за всички желаещи да участват страни, ще даде на всички участнички възлови елементи за индустриално производство при едни и същи условия и ще заложи истинските основи на тяхното икономическо обединяване.

Тази продукция ще бъде предлагана на всички, без да се правят разлики и изключения, за да се допринесе за издигане на жизненото равнище и за напредък на делото на мира. С нарасналите си възможности Европа ще може да продължи изпълнението на една от своите главни задачи: развитието на африканския континент.

Така просто и бързо ще бъде постигнато спояване на главните интереси за установяването на икономическа общност и ще бъде заложена маята на по-широка и по-задълбочена общност между страните, противопоставяли се дълго една на друга в кървави спорове.

Чрез обединяване на базовото производство и учредяването на нов Върховен орган, чиито решения ще обвържат Франция, Германия и страните, които се присъединят, това предложение ще заложи първите основи на Европейска федерация, която е необходима на опазването на мира.

За да продължи изпълнението на така поставените цели, френското правителство е готово да започне преговори върху следната основа:

Безпристрастната мисия на общия Върховен орган ще бъде да осигури в най-кратки срокове: модернизация на производството и подобряване на неговото качество; доставка на въглища и стомана при едни и същи условия на френския и германския пазар, както и на пазарите на присъединили се страни; развитие на общ износ за трети страни; постепенно изравняване на условията за живот на работната ръка в тези отрасли.

За постигането на тези цели, тръгвайки от много различните условия, в които се намират в момента производствата на участващите страни, някои клаузи временно ще действат съгласно план за производство и инвестиции, за въвеждане на механизми за изравняване на цените, за създаване на фонд за преоборудване, подпомагащ усъвършенстването на производството. Движението на въглища и стомана между страните участнички ще бъде освободено веднага от всякакви мита и няма да се извършва при различни транспортни тарифи. Постепенно ще се създават условия, гарантиращи най-рационално разпределение на продукцията при най-високо равнище на производителност.

За разлика от международен картел, стремящ

се към разпределение и експлоатиране на националните пазари чрез рестриктивни мерки и поддържане на завишени печалби, замислената организация ще осигури сливане на пазарите и разширяване на производството.¹

¹ Извадки от оригиналния текст за насоките, въз основа на които да започнат преговори за сключване на договора за Общността. - *Бел. авт.*

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор	5
Предговор към френското издание	9
Предисловие	15
Раздробяването на Европа стана абсурден анахронизъм	21
Европа преди да бъде военен съюз или икономическа цялост, трябва да бъде културна общност в най-възвишения смисъл на думата	35
Европа означава да се пусне в действие всеобхватна демокрация в християнския смисъл на думата	47
Без Германия, както и без Франция би било невъзможно да се изгради Европа	65
Англия няма да се съгласи да се интегрира в Европа, ако не бъде принудена от събитията	87
Икономическата интеграция не може да се планира дългосрочно без политическа интеграция	97
Произход, цел и създаване на Обединението за въглищата и стоманата	115
Службата на човечеството е дълг, равняващ се на дълга, диктуван ни от верността към нацията	133

Робер Шуман
ЗА ЕВРОПА

Първо издание

Превод от френски Светослав Терзиев
Редактор Кирил Иванов

Печатни коли 9,5. Формат 84/108/32

ISBN 954-8853-35-2

Издателство „Книжен тигър“, 1715 София, ПК 15